

J. Fosty

DE BELGISCHE NETTEN IN FRANKRIJK

ESSAY OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE BELGISCHE
AKTIE- EN INLICHTINGSDIENSTEN IN FRANKRIJK
GEDURENDE DE TWEEDE WERELDOORLOG

INLEIDING

Drie- à vierduizend Fransen hebben gedurende de Tweede Wereldoorlog voor de vrijheid gestreden in de rangen van de Belgische A.I.D. (Aktie- en Inlichtingsdiensten). Het merendeel, 3.000 à 3.500, heeft deelgenomen aan de aktie van Belgische netten gevestigd op Frans grondgebied of van Franse sektoren van Belgische netten in België. De anderen hebben in België gediend.

Reeds vanaf juni 1940, begon de Frans-Belgische samenwerking. Zij ontstond gelijktijdig aan de twee uithoeken van Frankrijk, maar bloeide heviger in het noorden, wat verklaarbaar is door de aardrijkskunde, de geschiedenis, de affiniteiten en de oorlogstoestand. Gans de beweging van de netten om zich met de vrije wereld te verbinden, m.a.w. met Engeland, gebeurde zuidwaarts. De doorgaans gevolgde weg doorkruiste Frankrijk en de Pyreneeën. De ontsnappingen langs het noorden zijn uiterst zeldzaam (1) en de postverbindingen gebeurden in 't algemeen langs Frankrijk om. Drie lijnen hebben gewerkt met Zwitserland, maar zij speelden slechts een tweederangsrol. De grote massa post en ontsnapt heeft gedurende gans de oorlog de weg over land gevolgd van het noorden naar het zuiden van Frankrijk. De verbindingen van Londen met

* Vertaald uit het Frans door L. Michiels

(1) Volgens het getuigenis van de schrijver Louis Musin, ontsnapt langs het noorden, zijn er slechts 75 Belgen klandestien in Zweden toegekomen. De derde groep, waartoe Musin behoorde, die later dienst nam bij de Brigade Piron, kwam in Zweden toe in december 1942. Het is slechts in 1944 dat een Belgische post in dit land werd opgericht door Majoor Pierre Vanderbies die door Londen gezonden werd.

het « terrein » (2) gebeurden eveneens grotendeels langs Frankrijk om, met uitzondering van de radiotelegrafische verbindingen die noodzakelijkerwijze bij de Generale Staf van de netten moesten terechtkomen. Maar de dropping van mensen, de *pick-up* (wegbrengen van mensen en post per vliegtuig) en de *mail-pick-up* (wegbrengen van post per vliegtuig, zonder landing) gebeurden hoofdzakelijk in Frankrijk (3). De geografische omstandigheden en de bevolkingsdichtheid onder meer waren er gunstiger dan in België voor dergelijke operaties.

De medewerkers van de Belgische A.I.D. in Frankrijk werden niet allen geteld na de oorlog en zij kunnen ook niet met zekerheid geteld worden. Derhalve liggen de officiële cijfers, opgegeven door de Belgische Staatsveiligheid (SV), het organisme waarvan de netten afhingen, beneden de werkelijkheid (4). In 1954 sprak de SV (5) van 3.126 A.I.D.-agenten, gehomologeerd als F.F.C. (*Forces Françaises Combattantes*) voor de netten *Sabot*, *Delbo-Phénix*, *P.C.C.*, *Ali-France* en voor de sub-netten of sektoren *Comète* (Frankrijk) en *Marc* (Frankrijk) die de belangrijkste zijn. Deze cijfers omvatten niet alle agenten van *Benoît*, noch die van de Belgische sektoren of netten overgegaan naar het B.C.R.A. (*Bureau Central de Renseignement et d'Action des Forces Françaises Libres*), zoals *Reims* en *Coty*, noch die van het *Pat O'Leary*-net en van de zendingen die, net als deze laatste, rechtstreeks afhingen van een Britse overheid, maar die bevolen werden door Belgen. Indien men dus, zonder onderscheid van nationale aard, alle inlichtings-, aktie- en ontsnappingsgroeperingen geleid door Belgen in Frankrijk, ging tellen en er de okkasionele of zelfs permanente, maar wegens aanhoudingen uit het oog verloren helpers ging bijvoegen, zou het aantal zeker de 3.500 overschrijden voor Frankrijk en het totaal aantal Fransen dat onder een Belgische bevelhebber of bevelhebberschap gediend heeft in Frankrijk of elders, in vijandelijk gebied of door de vijand bezet gebied, zou zeker niet onder de 4.000 komen te liggen.

Beschouwen we het getal 21.000, opgegeven door de diensten van Landsverdediging als het totaal aantal leden van de A.I.D., voor de 5 categorieën van het statuut — dus zonder okkasionele helpers —, dan vormen de Belgische

(2) In de terminologie van de netten betekent terrein de plaats waar de operaties plaatsvinden, in tegenstelling met Londen, het hoofdkwartier. Met Londen kan men ofwel de *Staatsveiligheid*, ofwel de Belgische regering, ofwel het geheel van de geallieerde diensten die er zich bevinden, bedoelen. Het woord terrein wordt in zijn diverse betekenissen gebruikt; dat wordt dan door de kontekst verduidelijkt. Met terrein of de mensen op het terrein bedoelen we nooit de vijand, maar de agenten van de netten of van de A.I.D.

(3) Afgekort P.U. (*pick-up*) en M.P.U. (*Mail pick-up* of ophalen van boodschappen).

(4) De SV was gelijktijdig het operationeel en administratief organisme van de netten. Zij zorgde voor hun likwidatie na de oorlog, overeenkomstig het wetsbesluit van 16 februari 1946 (Staatsblad van 27 maart) houdende regeling van het statuut van het korps der inlichtings- en aktieagenten. Zij was toen verbonden aan het departement van Landsverdediging. Het voornoemd wetsbesluit wijzigd en verruimt een besluit dat op 1 september 1944 te Londen werd genomen in hetzelfde verband en dat zelf een besluit van 20 januari 1944 wijzigde.

(5) Dokument ondertekend door de beheerder van de SV en gericht aan het Franse likwidatieorganisme van het *France Combattante*.

netten in Frankrijk één zesde van het Korps der Inlichtings- en Aktie-agenten.

Het aantal agenten, door *France Combattante* als P2 geklassificeerd (m.a.w. permanente agenten die niets anders dan een klandestiene activiteit hadden), bedraagt 593 waarvan 216 gesneuveld zijn (6). Het aantal doden, weggevoerden en geïnterneerden bedraagt 441. Tenslotte werden, volgens hetzelfde dokument, slechts 150 mensen van deze categorie als « intakt » geklassificeerd. Hun verliezen waren veel belangrijker, hun verantwoordelijkheden stelden hen natuurlijk meer bloot aan een bedreigd bestaan. De leiders van *Sabot* en *Phénix* hebben het einde van de oorlog in de concentratiekampen meegemaakt. De tweede leider van de P.C.B. - P.C.C. (7) overleed in de gaskamer te Mauthausen. Een van de twee stichtende leiders van *Zéro-France* is gestorven in een kamp. De leider van het net *Coty* en de laatste leider van de dienst « colli » werden gefusilleerd. Zes radio-operators werden door de vijand gevangen genomen ; een zevende werd gefusilleerd ; een achtste bevond zich in een vliegtuig dat werd neergeschoten toen hij naar Frankrijk overkwam.

De Belgische netten in Frankrijk en de Franse sectoren van Belgische netten waren werkzaam over gans het Franse grondgebied. De streken waar zij het meest werkzaam waren, variëren naargelang van het ogenblik. Zij kwamen vooral voor in het noorden, de streek rond Parijs, het zuiden en het westen.

Deze streken kenden dan ook de grootste activiteit van deze netten. De geschiedenis van de Belgische inlichtingsnetten in Frankrijk kan in drie periodes verdeeld worden. De eerste periode begint met de oproep van Generaal de Gaulle (18 juni 1940) en loopt tot de dropping van Pierre Bouriez (10 oktober 1941). Het is een periode van komen en gaan, van zoeken naar doorgangswegen, tijdens welke *Benoît* werd opgericht. De tweede eindigt met de aanhouding van *Sabot* (23 januari 1943). Gedurende deze periode worden hoofdzakelijk *Sabot* en de P.C.B. opgericht en uitgebreid. De derde periode gaat tot de bevrijding en wordt gekenmerkt door de actie van de P.C.C., van *Zéro-France*, van *Delbo-Phénix* en van *Ali-France*. Van al deze netten is het alleen *Zéro-France* dat zich uitsluitend bezighoudt met de inlichtingsdienst en niet deelneemt aan het wegbrengen van mensen en post.

EERSTE PERIODE

De eerste A.I.D.-groeperingen en *Benoît*

De eerste periode van de geschiedenis van de Belgische A.I.D. in Frankrijk start, in het zuiden, met de actie van geïsoleerde elementen en van Bel-

(6) Volgens het officieel dokument van de Staatsveiligheid dd. 1954.

(7) P.C.B. of *Poste de Commandement Belge* (Belgische Kommandopost). P.C.C. of *Poste Central des Courriers* (Centraal postorgaan).

gische groepen, waaronder, in de lente 1941, het net *Benoît* ontstaat en, in het noorden, met de aktie van Franse groepen die, vanaf de herfst 1940, in nauw kontakt werken met Belgische netten en daarna in het kader hiervan, vanaf begin 1941, hoofdzakelijk met *Zéro*. De groepen van het noorden zullen aanleiding geven tot het ontstaan van *Ali-France* en *Zéro-France*; hun medewerking zal, op het einde van 1941, bijdragen tot de aktie van *Sabot* en vooral van de *P.C.B.* - *P.C.C.*

Deze periode is verward en bewogen. De eerste tijden worden gekenmerkt door pendelreizen tussen België, het noorden van Frankrijk en het zuiden of beter, de niet-bezette zone. *Benoît* is eerder een kontaktcentrum dan wel een gestructureerd net. Zijn officiële oprichtingsdatum is maart 1941; zijn leider, kommandant en latere generaal Hervé Doyen, verklaart dat hij die maand de leiding overneemt van de dienst in opvolging van zijn kameraad, kapitein Frédéric de Selliers de Moranville (8), die zelf gepolst werd om doorgangswegen te openen en om, zo zegt Doyen, een inlichtingsdienst voor België uit te werken.

Doyen, die op 28 mei weigerde te kapituleren en die de strijd met zijn mannen in een Franse eenheid voortzette, krijgt in juli 1940 de leiding van een depot van het Belgisch leger te Limoux. Deze officiële functie brengt hem in kontakt met talrijke Belgische militairen en met de Belgische burgerlijke diensten die blijven voortbestaan in de zone, die na de Frans-Duitse wapenstilstand niet bezet was. In dit verband bouwt hij een net uit, waarrond bewegende groepen voor eigen rekening werken met de ontsnapping als hoofddoel. De grenzen tussen het klandestiene werk en de officiële functies zijn vaag. De doorgangen naar Spanje worden soms gedekt door echte of vervalste paspoorten, dank zij de tussenkomst van Belgische konsulaire ambtenaren te Lyon. De militaire depots, die door de Duitsers opgeëist worden, en de burgerlijke diensten kennen vanaf augustus 1940 en vanaf de massale repatriëring van Belgische vluchtelingen, heel wat moeilijkheden wegens de beslissingen van de regering van Vichy (9) en wegens de uiteenlopende interventies van de sekretarissen-generaal en van die Belgische ministers die in Frankrijk gebleven waren (10). Het klandestiene karakter begint geleidelijk de voorrang te krijgen op de officiële rol. Verder wordt de administratie van Vichy steeds minder coherent en steeds meer verdeeld onder kollaborateurs, attentisten en verzetslui. Er bestaat dus blijkbaar een officiële of semi-officiële hulp voor de

(8) de Selliers — *Benoît* 1 — werd door Lissabon gepolst (Belgisch gezantschap, waar de post van de *Staatsveiligheid* geleid wordt door *Chevalier Servant*, alias Dumont). Naast de konsulaten of ambassades te Lissabon, Madrid en Barcelona werkt, vanaf eind 1940, een post van de *Staatsveiligheid*, belast met de A.I.D.-verbindingen. De posten zijn autonoom en rechtstreeks afhankelijk van Londen.

(9) Wegens de beslissing van Vichy, de Belgische regering niet meer te erkennen, stopt deze alle activiteiten op 1 september 1940. Een andere beslissing schrijft de likwidatie voor van de militaire depots.

(10) Door het optreden van Soudan en van sommige van zijn in Frankrijk gebleven kollega's ministers, voorziet een klandestiene « Caisse E » die fondsen verkrijgt van de klandestiene verkoop van materiaal van de militaire depots, in de behoeften van een « Service E » — E is de eerste letter van het woord « *évasion* ». (Een brief van Soudan aan de SV-archieven legt het systeem uit).

ontsnappingsen, voor de steun aan de militairen die de likwidatie van de depots tegenwerken en voor het onthaal van de Belgen die hun land verlaten om zo Engeland te bereiken. Daarnaast — en vaak ingesnoerd in het officiële kader — wordt vanaf de herfst 1940 een verzetsactie georganiseerd met het oog op de ontsnappingsen. Het aantal ontsnappingsen vermeld in een officieel document is natuurlijk slechts een gering gedeelte van het geheel.

Een van de meest actieve, indien niet het meest actieve element bij het semi-klandestiene gebruik van paspoorten, is Jacques Lagrange, Belgisch adjunkt bij het Amerikaanse konsulaat te Lyon (11). Zijn aktiviteit beperkt zich trouwens niet hiertoe. Het is ook hij die ervoor zorgde dat de post van de netten in het diplomatieke valies terecht kwam. Een ander onthaalcentrum voor ontsnappen uit België wordt te Marseille onder de mom van een officieel bureau opgericht door senator Albert François, waarvan de neef de filiaal te Marseille van de Belgische Bank voor het Buitenland leidt, waar *Sabot* later klandestien geld zal deponeren en omwisselen. In de rue de Verdun en de rue Embouque d'Or te Montpellier, bevindt zich het belangrijkste centrum van militair verzet. Daar bevinden zich o.a. kolonel Sevrin, kommandant Danckers en kolonel Branders, adjunkt van generaal Féaux die het geheel van de depots van het Belgisch leger onder zijn bevel heeft. Van juli 1940 tot einde 1942 spelen de militaire bureaus van Montpellier een zeer actieve rol bij de ontsnapping naar Spanje van militairen van het actieve- en het reservekader, en meer bepaald piloten. De wettelijke en de klandestiene kassen van de dienst voor likwidatie van de legerdepots betalen de soldij en verzekeren het voortbestaan van de militairen in functie, evenals dat van hen die uit België komen om Engeland te vervoegen. Andere fondsen komen uit Lissabon of worden verschaft door burgerlijke diensten die zich bezighouden met de hulp aan burgers die van plan zijn te ontsnappen. In deze hybride wereld waar « wettelijkheid » en verzet, officieel en klandestien, bureaukraten en plantrekkers door elkaar lopen, legt Doyen verbindingen aan of gebruikt deze die door autonome groepen reeds werden gerealiseerd (12). Hij blijft op de hoogte van de verzetsbeweging en doet pogingen naar België toe om er een inlichtingsnet te vestigen. Het is moeilijk het onderscheid te maken tussen de « organisaties » die, in België, opgericht werden naar aanleiding van het optreden van Doyen en deze die hij aanhecht of die zich bij hem voegen om hun inlichtingen door te geven. Volgens de stichter en leider van *Tégal*, lt. Pierre Hauman, werkt dit uit eigen initiatief van 1940 tot maart 1941, wordt daarna gevoegd bij *Benoît* om nadien opnieuw autonoom te worden (13).

(11) De Amerikaanse konsulaten verdedigen de Belgische belangen in de niet-bezette zone van Frankrijk, nadat de regering van Vichy opgehouden had de regering van Pierlot te erkennen en de sluiting had geëist van de Belgische konsulaten. Deze laatste worden *Offices belges* en behouden een sociale aktiviteit tot half-november 1942, wanneer de Duitsers de niet-bezette zone binnenvallen.

(12) Het centrum van Montpellier hangt niet organiek af van *Benoît*, waarvan de leider, op officieel vlak, daarentegen voor zijn functie afhangt van Branders en Sevrin.

(13) Zoals andere organisaties of sektoren van *Benoît*, werd *Tégal* opgericht door jonge officieren of leerlingen van de Militaire School. Enkele hiervan hebben zich gegroepeerd rondom luitenant Van Buylaere die een adjunkt van Doyen en later van Mevr. Doyen, geboren Klein, zal worden.

De kontaktpunten van *Benoît* zijn dubbel. Enerzijds is het net verbonden, via Lissabon, met de Belgische SV te Londen, waarvan het zijn instructies krijgt evenals de supplementaire fondsen; anderzijds, en reeds van bij de officiële samenstelling van het net, is het verbonden met het Franse *2de Bureau*. Dit tweeledig karakter verontrust Londen, waar men het *2de Bureau* verdacht vindt wegens zijn organieke ondergeschiktheid aan de regering van Vichy. Alhoewel « voorzichtige kontakten » aanvaard worden, duldt Londen geen andere overheid voor het net dan de SV (14). De tweeledige afhankelijkheid verontrust ook, wegens de doeltreffendheid, de mensen op het terrein die vaststellen dat sommige inlichtingen door Doyen onttrokken worden aan de Belgische post ten voordele van het *2de Bureau* en die zich afvragen of alles wel doorgegeven wordt naar Londen. Zij ook getuigen van een zekere vooringenomenheid t.o.v. het *2de Bureau* dat het *B.M.A.* of *Bureau des Menées Antinationales* geworden is.

De SV kent niet voldoende de netten die spontaan ontstaan zijn in het bezet land (15). Zij heeft nog maar weinig ervaring en haar gezag is nog niet gevestigd. Zij tracht dit te bereiken, maar wordt er ook gedeeltelijk van bewust dat de kontakten met het *2de Bureau* toch ook nuttig zijn voor de Belgische diensten. Deze laatste vinden er een welkome hulp vanwege de Gaullisten en anderen die, zonder de rangen van de *France Libre* te hebben verhoogd, tegen Vichy gekant zijn (16). Het knelpunt van de zaak is dat de leider van *Benoît* meer macht tracht te verkrijgen dan nodig. Hij wil de leider zijn op het terrein op gelijke voet met het hoofd te Londen, m.a.w. met de SV. Gedurende de jaren 1941 en 1942, tracht de SV haar gezag te verzekeren en een coördinatie in de aktie van de netten uit te werken, met voorrang voor sommige diensten (17).

De toestand van de Belgische groeperingen voor inlichting en ontsnapping in Frankrijk kan — met uitzondering van *Comète*, een Belgisch net dat in

(14) De SV is nog embryonaal. Het toekomstige hoofd van zijn operationele dienst, reserve-luitenant Nicodème, ontsnapt uit een kamp voor krijgsgevangenen, trekt over de Pyreneeën in de nacht van 17 op 18 maart 1941 samen met 7 andere officieren.

(15) Het is om een betere kennis op te doen dat Londen kdt.-vlieger Pierre Vandermies stuurt om de netten te « bezoeken » (zie hoofdstuk *Sabot* en *P.C.B.*). Vandermies heeft nog een andere opdracht gekregen voor zijn eerste dropping (1941), nl. de doorgang van de mensen vergemakkelijken, wat in de terminologie van de netten de « dienst-colli » genoemd wordt.

(16) Heel wat doorgangen doorheen de demarkatielijn gebeuren met de steun van het *2e Bureau*. Het meest kenschetsende voorbeeld is dat van zowat 150 piloten of leden van de Belgische Luchtvaart die de demarkatielijn overschreden nabij Poligny in de zomer van 1942. Het ging om een gewaagde maar afgewogen onderneming die op touw gezet werd door kapitein-vlieger Nottet, met de medewerking van de mensen van het *2e Bureau*, belast met het overbrengen van de verstekelingen naar de niet-bezette zone. Deze doorgangsdienst staat opgetekend als Nanson-sektor (Nottet) van het net *Sabot*.

(17) Dit delicate beleid van de kommando-eenheid, vergemakkelijkt door het feit dat de SV de « oorlogsimpuls » aan de netten geeft, zal niet zonder vergissingen verlopen. Indien het wijs is aan een net geen monopolie te geven zonder dat er zich hiervoor duidelijke redenen stellen, is het toch ook gevaarlijk in het geniep aan een ander net een identieke zending voor een zelfde coördinatie-opdracht toe te vertrouwen. Dit gebeurde met de *P.C.B.* en *Sabot*, en daarna met de *P.C.C.* en *Ali-France*, wat dan onvermijdelijk tot bevoegdheidskonflikten leidt.

Frankrijk werkzaam is — voor deze eerste geschiedenisperiode als volgt gekenmerkt worden :

Vanaf de zomer 1941 krijgt *Benoît* het uitzicht van een net, met een ontsnappings-, inlichtings- en postoverdrachtsactiviteit. Het krijgt de hulp van personeelsleden van de officiële militaire en burgerlijke Belgische diensten die in de niet-bezette zone gevestigd zijn. Ontsnappings- en postlijnen verbinden België met het zuiden van Frankrijk. De meeste werden uitgewerkt door netten als *Luc* en *Zéro* die hun eigen baas zijn en hun wegen hebben, overgenomen vanaf het zuiden naar Spanje of Portugal (of ook naar Zwitserland) door diverse helpers, hetzij alleenstaanden, hetzij, vanaf april 1941, leden van *Benoît*. *Benoît* beschikt in 1941 over inlichtingssectoren in België (nl. te Gent, Brussel, Antwerpen en Luik) en over agenten die de inlichtingen in Frankrijk opvangen. Men kan onmogelijk beweren dat al deze sectoren door *Benoît* zelf zijn opgericht. De zendingen uit Frankrijk naar Lissabon (18) gebeuren over land of via het Amerikaanse diplomatieke valies ; slechts uitzonderlijk via andere middelen, maar nooit met het vliegtuig (19).

De klandestiene organisatie van *Benoît* omvat brievenbussen op de demarcatielijn en aan de Pyreneeën. Zij heeft geen radiodienst ; alle pogingen naar Lissabon waren nutteloos.

Een verslag opgesteld op 15 mei 1941 te Lissabon door een lid van het net, geeft een *schéma du système Benoît*. Volgens dit dokument dat, naar onze mening approximatief en onvolledig is, zijn er 4 centra (Mâcon, Lyon, Marseille en Vichy) die aangesloten zijn op Montpellier waar twee Belgische lijnen toekomen (kdt. Lambert en Lt. Hauman). Montpellier is aangesloten op *Benoît*, alias Doyen te Limoux.

Een verslag van 9 maart 1942, waarschijnlijk opgesteld door Doyen zelf, somt de volgende « lijnen » op (hier in de zin van sectoren) : *Luc*, *Tégal*, *Sam*, *Bell*, *Mod*, *Rarey*, *Janneke*, diverse bronnen en « Liaison avec 'La Libre Belgique' clandestine » als afhankelijk van *Benoît* ; wat niet het geval is voor *Luc*, noch voor de « Libre Belgique ». De sectoren *Sam*, *Bell* en *Mod* zijn te Gent, Antwerpen en Brussel gevestigd (20).

(18) Van bij de oprichting van het net *Sabot* neemt Barcelona de rol van Lissabon over als relais voor Frankrijk voor de inlichtingen. Tot einde 1941, komen de inlichtingen van de post Lissabon.

(19) Men moet ook opmerken dat tot op het ogenblik van de totale bezetting van Frankrijk, er een telefonisch contact blijft bestaan met Spanje en Portugal. In maart 1942 telefoneert Doyen vanuit Lissabon naar Limoux, maar het is wel duidelijk dat deze middelen gebruikt worden voor tweederangsoperaties, zoals visumaanvragen, slechts zelden voor een doorgangsaafspraak en nooit voor inlichtingen.

(20) Uit de analyse van post weergevonden in de archieven van de SV, blijkt dat de sectoren, alhoewel weinig uitgerust, militaire inlichtingen van aanzienlijke waarde verschaft hebben. Slechts één naam wordt vermeld, die van Doyen. Het verslag zegt verder : *La liaison Benoît-Sabot existe, mais situation Sabot pas bien définie pour nous* (de verbinding *Benoît-Sabot* bestaat, maar voor ons is de toestand van *Sabot* niet goed gedefinieerd). Vroeger heeft Doyen kdt. Bernard van *Luc* als zijn « korrespondent » opgegeven. Het verslag waarvan sprake kreeg te Londen de vermelding : *à contrôler, voir rapport Sabot* (na te kijken, zie verslag *Sabot*). Dit wil zeggen dat Doyen zijn sectoren en de verbindingen die andere netten met hem hebben, tracht te vermengen ; verder ook dat hij moeilijk de opdracht van *Sabot* aanvaardt, waarover verder sprake zal zijn.

De dienst *Benoît* wordt wat door elkaar geschud door de tijdelijke aanhouding, in december 1941, van Doyen en zijn belangrijkste medewerkers. De vangst is paradoxaal; zij wordt uitgevoerd door het *2de Bureau*, maar dit laatste handelt zo, uitsluitend om zich te dekken t.o.v. Vichy en van de Duitsers voor het verraad — trouwens voorzien door Doyen — van een Belgisch onderofficier en officier, Jacobs en Jamar, agenten van *Benoît*... Londen roept Doyen terug die, vóór zijn aanhouding, weergekeerd is naar België en er kontakten gelegd heeft die aangezien werden als ongelegen en in strijd met de opdracht van *Sabot*. Op 19 maart 1942, vertrekt Doyen met een vliegtuig van de *Lufthansa* naar Lissabon met een paspoort waarop een valse naam vermeld staat.

De dienst *Benoît* zal zijn inlichtingsactiviteit voortzetten onder de moedige leiding van Mevr. Doyen-Klein, van Franse nationaliteit. Hij zal overgaan naar het *B.C.R.A. (Bureau Central de Renseignement et d'Action)*, organisme van het *France Libre*, na de aanhouding van de leider van *Sabot*, Pierre Bouriez, op 23 januari 1943 (21).

TWEEDE PERIODE

1. Sabot

Op 13 juni 1941 wordt kommandant-vlieger Pierre Vandermies gedropt boven Frankrijk om de dienst-colli (= ontsnappen) en de koördinatie van de netten in hun verbindingen met Londen te verbeteren. Vandermies is datzelfde jaar op eigen middelen ontsnapt doorheen de Pyreneeën. In Londen, waar hij begin mei toekomt, legt hij de hachelijke toestand uit waarin de piloten zich bevinden die in Frankrijk of België van plan zijn te ontsnappen en de noodzaak tot uitbouw van een sterkere organisatie om hen te helpen. Londen, waar Nicodème kort vóór Vandermies toegekomen is, is het met zijn standpunt eens. Minder dan een maand later komt Vandermies in Frankrijk aan, kontakteert er Montpellier, neemt schikkingen voor de meest dringende zaken en gaat dan naar België om er de verbindingen te koördineren. Het verslag en de activiteit van Vandermies (22), samen met de verslagen van andere ontsnappen en die van het « terrein » geven aanleiding tot de zending van Pierre Bouriez, alias *Sabot* (23), naar de naam van het net dat hij sticht na zijn

(21) Op dat ogenblik zijn de *S.R. Air et Marine du 2e Bureau*, waarmee de Belgische diensten hebben gewerkt, netten geworden (*Kléber, Mithridate*, enz...) van het *B.C.R.A.*

(22) Vandermies is terug te Londen op 24 november 1941. Hij vertrekt opnieuw voor een tweede gelijkaardige zending op 15 november 1942; hij keert terug naar Londen op 13 mei 1943 en reist in januari 1943 opnieuw af voor een opdracht in Zweden. De opdracht van Vandermies wordt te Londen in het kaartregister genoteerd als: bezoek aan de netten.

(23) « Sabot » is in populaire en spottende taal de afkorting voor « sabotage ».

dropping samen met *Speed* (François Deweer), zijn radio-operator, op 10 oktober 1941.

De opdracht van *Sabot* wordt in een dokument weergegeven. Een nieuw feit : zijn titularis bezit een volmacht ondertekend door de minister van Landsverdediging, Gutt (24). Hierdoor krijgt hij onder leiding van de SV het gezag over de geheime diensten in Frankrijk. Kortom, *Sabot* krijgt een drievoudige opdracht : de doorgang van de post van de Belgische A.I.D., het wegbrengen van de « colli » uit de niet-bezette zone naar Engeland en het zoeken naar inlichtingen in Frankrijk. Hij moet eveneens een rol spelen bij de financiering van de netten. De dienst « colli » zal, zo wordt hem aanbevolen, gescheiden blijven van de rest en duidelijk afgebakend worden. Dezelfde aanbeveling werd aan *Benoît* gemaakt die ze omzeild heeft. Niettegenstaande zijn verlangen ertoe, zal *Sabot* er niet in slagen ze na te leven. Geen enkel net zal trouwens deze regel integraal kunnen toepassen, omdat elk net piloten of agenten moet evacueren. Gedurende gans de oorlog koestert Londen het voornemen een autonome dienst « colli » te kunnen vormen of opnieuw te vormen onder leiding van een uit Engeland overgekomen persoon (25).

Op 29 november 1941, ontnemt Londen, via een telegram, de dienst-colli aan *Benoît* die daarenboven moeilijk de opdracht van *Sabot* kan aanvaarden ; via een telegram van 8 januari 1942 moet Londen bevestigen dat *Sabot, chef unique France, transmet nos ordres* (*Sabot, enige leider in Frankrijk, geeft onze bevelen door*).

Bouriez ontmoet Doyen voor de eerste maal op 25 oktober 1941, wanneer de leider van *Sabot* zich pas in Montpellier geïnstalleerd heeft. Doyen verklaart hem dat hij naar België gaat om er fondsen te verzamelen en verkrijgt, alleen daarom, een gedeeltelijke volmacht van Bouriez die nog maar weinig op de hoogte is van de plannen van *Benoît* en van de omstandigheden op het terrein. Doyen kontakteert te Brussel de Aktiedienst die de desiderata van Doyen naar Londen telegrafeert. Londen is misnoegd over deze netinterferenties (26), over de reis en de kontakten van Doyen. Deze laatste klaagt, van zijn kant, over het feit dat Vanderbies, die de instructies van Londen uitvoert, naar België is gegaan na de dienst-colli te hebben ingepalmd en de agenten aan *Sabot* te hebben afgestaan. De telegrammen uit die periode specificeren dat Londen niet

(24) Gutt bekleedt dit ambt wegens de afwezigheid van de minister in functie, generaal Denis, die samen met andere leden van de regering in de niet-bezette zone gebleven is.

(25) Van de twee belangrijkste pogingen, lukt de eerste in 1942 met Delarue (J. Wolf) — waarover sprake verder — gedurende 6 maanden, maar zonder voldoende autonomie ; de tweede, in april 1944, met Roch (de Hepcée) eindigt tragisch onmiddellijk na de start.

(26) Het kontakt van Doyen gebeurt met *Métrat* (kap. Jean Cassart), gedropt voor een sabotageopdracht. De kontakten tussen de Aktie en de Inlichting die afhangen van twee verschillende Engelse diensten (S.O.E. en S.I.S.), zijn in principe verboden. De P.C.B. klaagt over de interferenties van de Aktie en over de grotere faciliteiten waarover de agenten van de Aktie beschikken in vergelijking met die van de Inlichting. Zelfs te Londen is alles niet altijd harmonieus tussen de twee takken. De SV drukt haar spijt uit over de interferenties die plaatsvinden tussen de diensten te Londen onderling.

meer wilt dat *Benoît* nog andere kontakten met de Belgische netten heeft zonder voorafgaandelijke toestemming en aandringt opdat de netten zouden gescheiden worden door *cloisons étanches* (volledig dichte afbakeningen) daar kontakten toegelaten zijn *entre les têtes seulement* (slechts tussen de leiders). Dit laatste principe is belangrijk; de netten zijn ervan bewust, zij zullen het toepassen alhoewel, wegens het onderling kruisen van de wegen en daar de agenten elkaar kennen, de inbreuken onvermijdelijk zijn. Op 31 oktober bevestigt Londen nog per telegram aan *Sabot*: *très bien pour la reprise service Dewinde (alias Vanderemies) mais maintenir nettement séparé avec Benoît* (Prima voor de hervatting van de dienst *Dewinde*, maar duidelijk onderscheid behouden met *Benoît*).

Vanaf het begin zijn de verhoudingen moeilijk tussen *Sabot* en *Benoît*, waarvan hij de autonomie respecteert, maar waarvan hij ook verlangt dat de instructies van de SV zouden nageleefd worden. De toestand zal, zoals we het gezegd hebben, duidelijker worden door het bevel dat de SV zal geven in akkoord met het hoofd van de *S.I.S.*, kolonel Claude Dansey, die zijn oorspronkelijke houding tegenover *Sabot* herzien had (27).

Tot op het ogenblik van de totale bezetting van Frankrijk, kennen de inplanting en de ontwikkeling van het net *Sabot* in de niet-bezette zone ongeveer dezelfde toestanden als tijdens de eerste periode, m.a.w. de overlapping van het klandestiene en het officiële, de samenwerking tussen burgerlijke en militaire diensten (konsulaten, konsulaire agenten en militaire depots) en groepen die tot de netten behoren. De ontsnapping gaat boven het zoeken naar inlichtingen dat trouwens bemoeilijkt wordt door de noodzaak om de post van de netten weg te brengen. De kontakten met Londen worden vergemakkelijkt door de aanwezigheid van radio-operators: *Speed* krijgt tijdelijk hulp van *Detko*, een uitstekende Poolse marconist (28), daarna van *Barat* (Crahay), gedropt op 15 juni 1942, van *Student* (29) die maar even blijft, nadien van *Banks* (Debonny) die samen met *Banker* (Vanderemies) op 15 november toekomt en okkasioneel, in de zomer 1942, van *Roll* (Bruaux) die nochtans met *Banks* in dienst is bij de *P.C.B.*

De verbindingen met Spanje worden talrijker, de doorgangen van de demarkatielijn worden gevaarlijker, maar beter georganiseerd. De postverbindingen tussen België en de niet-bezette zone worden grotendeels verzekerd door de groep *Ali* (Joseph Dubar) uit Roubaix, door *Caviar* (Paul Joly) en

(27) Het konflikt tussen Doyen en de SV zal te Londen voortduren tot 1943; maar het « terrein » zal er de invloed niet van ondergaan. Nochtans wordt *Sabot* erdoor beïnvloed wanneer zijn opdracht in competitie komt met die van de stichter van de *P.C.B.*, *Walter* of *Charlotte* (schuilnamen van W. Ugeux). *Sabot* gaat dan denken dat Londen nu gelijk geeft aan een nieuwe *Benoît*, waaraan een identieke opdracht toevertrouwd wordt. Het bestaan van de netten kende niet alleen moeilijkheden veroorzaakt door de vijand... Verwezenlijkt door mensen, had het af te rekenen met wat Montaigne *les hommeries* noemde.

(28) *Detko* was in dienst bij de goniometrie te Warschau. Hij vervoegde de Poolse strijdkrachten te Londen en is waarschijnlijk omgekomen in de strijd.

(29) In september 1941 gedropt voor *Clarence*, maar teruggekomen in Frankrijk van november 1941 tot april 1943.

door andere agenten die dan afwisselen met *Benoît*. De doorgangen van de demarkatielijn gebeuren vooral in het oosten, hoofdzakelijk in de omgeving van Lons-le-Saulnier, Montceaux-les-Mines en Châlons-sur-Saône, waar ploegen samengesteld zijn. Een speciale lijn, nl. *Nanson* (Nottet), brengt piloten over. De komst van *Breach* of *Delarue* (J. Wolf), gedropt op 26 maart 1942 samen met *Ramon* (Fontana), die naar Barcelona doorgaat, geeft een nieuwe impuls aan de dienst-colli vanuit de vrije zone naar Spanje die tot dan verzekerd werd door Detal, Danckers, Deweer en anderen, bijna allen piloten (30). Er is inderdaad een enorme toeloop van Belgische vrijwilligers waarvan honderden militairen van de luchtvaart en de evacuatie die geregeld wordt naar het opslappingsvermogen van de post van Barcelona, vergt de organisatie van onthaalcentra, schuilplaatsen op de haltes, een beheer en een dienst voor valse identiteitspapieren. De opdracht is zwaar en complex. Op sommige ogenblikken zijn het groepen van 50, 100 en soms meer mensen die moeten onthaald, gelogeerd en geravitailleerd worden. De politie van Vichy bemoeilijkt het werk door aanhoudingen en opsluitingen; maar ook prefekten, speciale commissarissen, leiders van diensten of werven voor de T.E. (*travailleurs étrangers* [buitenlandse arbeiders]) helpen het net door het afleveren van valse papieren en door de tijdelijke opnemering in de T.E., wat onderdak, voedsel en veiligheid verzekert aan de groepen die wachten op hun doorgang naar Spanje. Op het einde van 1941 en in 1942 worden er door de Gaullisten cellen gevormd in de administratie van Vichy. De vaderlandslievende elementen verwittigen de Belgen i.v.m. de politiebewegingen en helpen bij de ontsnappingen. Het 2de Bureau erkent stilzwijgend de autonomie van de Belgische geheime diensten; de samenwerking is duidelijker dan in het begin, iedereen handelt en helpt de andere zonder te trachten de nationale overheid te overtroeven. Men moet ook doen opmerken dat het 2de Bureau geen fondsen verschaft aan de Belgische agenten die het helpen en dat de Belgische diensten de operaties financieren die met de hulp van de agenten van het 2de Bureau uitgevoerd worden.

De evacuatie naar Spanje stelt grote problemen wegens de toeloop van vrijwilligers. Het knelpunt, dat zegden we reeds, bevindt zich over de Pyreneeën, waar het onthaalvermogen zeer beperkt is en de politie vijandig en actief (31). Herhaaldelijk en niettegenstaande de technische voorrangen (piloten, ingenieurs, militaire technici hebben voorrang op anderen) overschrijden het ritme en het belang van de konvooien de veiligheidsdrempel in Spanje. De doorgangsbeweging moet herhaaldelijk afgeremd worden tot in België. De massale uittocht uit Frankrijk heeft vaak tot gevolg dat er overgegaan wordt

(30) Onder de eerste georganizeerde doorgangen moet het initiatief van Max Polchet vermeld worden die op 22 december 1940 een beslissend onderhoud heeft met kapitein Selliers de Moranville, adjunkt van generaal Delvoye te Vichy. Op deze ontmoeting is kapitein Vincent Gevers aanwezig die op 31 december naar Spanje doorgaat, dank zij een route opgesteld door Polchet. Deze zal 63 ontsnapt helpen vluchten. Commandant Ledewyn, hoofd van 3 Spaanse lijnen van september 1941 tot september 1942, is van oordeel dat 200 mensen daarlangs gekomen zijn in die periode.

(31) De Belgische konsul te Barcelona, Jottard, die de ontvluchting van Pierlot en Spaak voorbereid heeft, wordt door de Franco-gezinden uitgewezen in 1942.

tot aanhouding en wegbrenging van de ontsnapten naar het kamp van Mirandas/Ebro. In juli-augustus 1942, wordt de doorgangsbeweging tijdelijk stopgezet op bevel van Barcelona. Deze beschikkingen, de talrijke lijnonderbrekingen, de slechte werkwijze van de Spaanse helpers betekenen voor *Sabot* een aanzienlijke bron van vermoeidheid, zonder dan nog te spreken over het gevaar. Een jaar na zijn aankomst is hij uitgeput. Hij zou moeten teruggeroepen worden naar Londen. Hij gaat naar Lissabon; hij ontmoet er kapitein Nicodème, hoofd van de operationele dienst van de SV, die van Londen gekomen is om overleg te plegen i.v.m. de toestand, en keert weer naar Frankrijk.

Sabot kent moeilijkheden bij zijn terugkeer. Hij moet een halte van verscheidene weken maken te Barcelona, waar hij verneemt dat de lijnen over land bijna alle onderbroken zijn en dat eens te meer het net zijn altijddurend weefselwerk moet hervatten. In november 1942 keert hij naar Frankrijk weer. Ondertussen heeft de P.C.B. zich georganiseerd, hij heeft het aantal van zijn verbindingen verhoogd en in het net van Bouriez een verraad ontdekt, waarvan deze laatste, die te moe is, het belang niet beseft; hij behoudt de dubbelagent, Adolphe Manet, in dienst te Toulouse en op de lijn van Perpignan. *Sabot* is er het slachtoffer van op 23 januari 1943 te Toulouse. Hij ontsnapt met zijn handboeien, wordt door een kogel gekwetst, opnieuw gevangen genomen en de Duitsers kloppen hem brutaal op het hoofd. Andere aanhoudingen verwoesten het net waarmee de P.C.B. alle contact verbroken heeft. Het is het einde van *Sabot*, maar zijn sectoren die niet « doordrongen » werden, overleven. Een van deze sectoren die het net *Reims* geworden is, onder bevel van de Belg Jacques Nemery die in contact gebleven is met de SV, onttrekt zich aan dit gezag wegens zijn leider die weigert rekenschap te geven aan Londen. Bij gebrek aan contact hechten de andere sectoren zich vast aan het B.C.R.A. Zo overleeft *Sabot* zichzelf tot de bevrijding (32).

2. De P.C.B. of Poste de Commandement Belge

In februari 1941 is *Walter* (William Ugeux), leider van *Zéro*, naar Marseille gegaan om er contact op te nemen met een Ierse priester die zich eventueel kon bezighouden met de « colli ». De lijnen van *Zéro* en *Luc* voeren inderdaad, via Roubaix, heel wat mensen naar het zuiden (33). Dat zal blijven

(32) Bij het opmaken van de balans van het net *Sabot*, kan worden vastgesteld dat het 2.500 Belgen geholpen heeft de vrije wereld te bereiken, waaronder 350 piloten, waarnemers en mecaniciens van de militaire luchtvaart. Dat resultaat bewijst dat *Sabot*, geklassificeerd als inlichtingsnet, een actief heeft dat in aantal groter is dan dat van de eigenlijke ontsnappingsnetten. Maar deze laatste hadden een veel zwaardere opdracht, aangezien zij piloten moesten begeleiden die doorgaans van Engelse nationaliteit waren en alleen maar die taal spraken. Bij een diepgaand onderzoek van de dokumenten blijkt ook dat de balans van *Sabot* moet gedeeld worden door de P.C.B.-P.C.C. en *Ali-France*. Bij de 2.500 Belgen komen nog Fransen en Britten, maar in mindere mate, alhoewel hieronder hogere officieren en generaals aanwezig waren. Ook Poolse, Luxemburgse, Nederlandse, Amerikaanse ontsnapten maakten gebruik van de Belgische lijnen van *Sabot*, de P.C.B.-P.C.C. en *Ali-France*. De doorgang naar Spanje werd vooral verwezenlijkt door *Sabot*.

(33) Cfr. hoofdstuk *Ali-France*, een balans van de evacuatie.

voortduren tot 1943. Zo is het bv. via *Zéro* dat *Nanson* (Nottet) zijn operatie voor de doorgang van 150 piloten begint. *Zéro* dat zich heel snel ontwikkeld heeft, houdt zich in de eerste plaats bezig met het goede verloop van de wegbrenging van colli en post. De opdrachten van *Banker* (Vandermies) zijn hoofdzakelijk geaxeerd op *Zéro*. De leider van *Zéro* is niet alleen bezorgd om de wegbrenging, maar ook om de koördinatie van de netten en betreurt de traagheid die te Londen aan de dag gelegd wordt bij het doorgeven en het gebruiken van de post (34). Hij is van plan er naartoe te gaan om de toestand te bespreken.

In juni 1942 komt hij met zijn vrouw in Lyon toe, enkele dagen later vertrekt hij met een Lagrange-paspoort, per spoor, naar Spanje via Port-Bou (35). Hij verblijft een maand te Londen en voert er gesprekken met de Belgische en Engelse leiders van de SV en de S.I.S.

De konklusies van deze konferentie worden opgetekend in een dokument, ondertekend door de beheerder van de SV, Lepage, en door de Eerste Minister, Pierlot. Een Belgische kommandopost wordt opgericht (*Poste de Commandement Belge*). Het zendingsbevel definieert de bevoegdheden van de leider (36).

De opdracht van *Walter* (37) is nauw verwant met die van *Sabot*. Zij konkurreert er zelfs mee, aangezien hij het gezag verkregen heeft om de aktie van de netten te koördineren, niet alleen in België, maar ook in het niet-bezette gedeelte van Frankrijk en aangezien hij lijnen mag openen en nieuwe initiatieven nemen i.v.m. de inlichting in België en erbuiten (Nederland, Luxemburg en Frankrijk). Hij komt weer op het terrein in augustus door een *Pick-Up* van de Franse S.I.S. (38), komt weer naar België (39) om er instructies te geven en komt dan, omstreeks oktober, terug in de niet-bezette zone. Hij vindt er ook zijn radio-operator *Roll* (Bruaux) weer. *Banker* (Vandermies), die voor

(34) In de lente 1942 heeft Londen aan *Zéro* de instructies gegeven om inlichtingen te zoeken door opnieuw *ab ovo* te vertrekken, m.a.w. zonder rekening te houden met alles wat tot dan toe doorgegeven was. Dit bevel impliceert dat de exploitatie te Londen tot op dat ogenblik efficiënt was en dat ze hervormd wordt. In de dokumenten opgesteld in 1943 te Londen om zijn opdracht als directeur-generaal van de inlichting te definiëren, doet *Walter* zijn reserves akteren i.v.m. de vertragingen bij de exploitatie, die op dat ogenblik nog bestaan.

(35) Een telegram van *Sabot* zegt dat het paspoort opgesteld is op naam van Vanvliet; het was oorspronkelijk bestemd voor Marc Delforge die, het wachten beu, de klandestiene weg genomen heeft en opgesloten wordt in de *Carcel Modelo*, de al te beruchte gevangenis van Barcelona.

(36) Alvorens het bezette land te verlaten, heeft *Walter* het bevel over *Zéro* doorgegeven aan *Aristide* of *Casimir* (Albert Hachez) en de leiding van de klandestiene *Libre Belgique* (de zogenaamde L.B. - *Peter Pan*, om ze te onderscheiden van gelijkaardige kranten met dezelfde naam) aan *Laurent* (Mathieu de Jonge).

(37) Ook Charlotte en Baudouin genaamd; zijn valse Franse identiteit was opgemaakt op naam van Pierre Berthier.

(38) S.I.S.: *Special Intelligence Service*, verdeeld in Franse, Belgische, Nederlandse en andere vertakkingen.

(39) Oprichting door *Raymond* (Gaston Vandermeersch) van de Hollandse dienst *Wim* en door 093, alias *Raoul*, toekomstige leider van de P.C.C., van de Luxemburgse dienst O.T.

de tweede maal gedropt wordt op 11 november 1942 (40), komt hem daarna vervoegen. Hij vestigt zich dan definitief in de niet-bezette zone.

Gedurende een onderhoud met *Sabot* regelt hij de verdeling van de bevoegdheden. *Sabot* vertegenwoordigt de P.C.F. (*Poste de Commandement français*) en voert het bevel over de niet-bezette zone en gans het grondgebied gelegen ten zuiden van de Loire; de P.C.B. (*Poste de Commandement belge*) heeft rechtsbevoegdheid over het Belgisch grondgebied en over de andere operatiegebieden, met uitzondering van het voornoemde gedeelte van Frankrijk. De twee P.C. zullen elkaar helpen bij het wegbrengen van mensen en post. De P.C.B. behoudt de lijnen die opgericht werden door *Jean du Nord* of door andere agenten van *Zéro*. In feite, verruimt en structureert de P.C.B. dat wat vroeger het werk was van een gemengde formatie en men kan wel zeggen dat hij twee jaar bestaan heeft alvorens hij zijn officiële erkenning verkreeg, behalve dan voor de koördinatie van de netten.

Lyon en Grenoble zijn de twee belangrijkste operatiecentra van de P.C.B. De andere bevinden zich te Brussel, Roubaix-Tourcoing, Parijs, Toulouse, Montpellier, Perpignan, Pau (Mendive), enz... (41).

De fondsen komen nog steeds uit Lissabon of Barcelona, grotendeels via *Sabot*, de rest dank zij de post die uit Spanje komt of door de droppings. De post van *Roll* verzekert het telegrafisch verkeer met Londen. Hij werkt ook voor *Sabot*, net zoals *Barat* (Crahay) berichten ontvangt en doorgeeft voor de twee netten en net zoals *Banks* (Robert Debouny) werkt voor de P.C.B. en de P.C.F. *Walter* neemt als adjunkten twee officieren-vliegers van aanzienlijke waarde, *Vernon* (Selmo Vernieuwe) en *Halloy* (Charles de Hepcée), die tot dan hoofdzakelijk werkten met het 2de Bureau en meer bepaald met de S.R. Air en met kommandant de Saule (De Schrevel) van Belgische afkomst (42).

Op het ogenblik dat de Duitse troepen de niet-bezette zone binnenvallen, kan de kaart van de Belgische netten in Frankrijk als volgt weergegeven worden: van de twee stafnetten, oefent de P.C.F. — die slechts de naam *Sabot* gebruikt — zijn gezag uit over de sectoren *Bill*, *Toty*, *Delly*, *Mady*, die door *Sabot* en zijn adjunkten werden opgericht in 1942 voor de inlichting in het zuiden, het zuid-westen en eventueel in Noord-Italië; over *Delpa*, Parijse sektor, die weinig rendeert, maar die dienst doet als postrelais langs de *Jab*-lijn; over *Benoît* die sectoren in België behoudt en die een dubbele verplichting heeft. De P.C.B., waarvan het bevelhebberschap reëler is dan dat van de P.C.F., verzekert de koördinatie van de netten in België; hij heeft het net

(40) *Banker* zal te Londen terug zijn op 13 mei 1943. Zijn tweede opdracht, net als de eerste, bestaat erin de netten te bezoeken.

(41) Mendive (cfr. William Ugeux, *Le Passage de l'Iraty*) is een boomzagerij in de bergen. Onder een uiterlijk van kollaboratie, verbergt zij een belangrijke doorgang voor dokumenten en mensen, onder leiding van *Pérot* (Dr. Schepens, een beroemd oogheelkundige, nu naar de Verenigde Staten uitgeweken). De camouflage is stevig; de maatschappij *Iraty* zal bij de Bevrijding onder sekwestering geplaatst worden en aanhoudingsmandaten zullen uitgevaardigd worden tegen haar directeurs!

(42) De dienst van Charles de Hepcée, *Rose-Claire*, is, met *Comète*, de enige Belgische dienst vermeld in het boek van Henri Michel, *La Résistance en France* (uitg. Que sais-je?, P.U.F., 1950, Parijs).

Delbo, gevormd door *Yvan* (Jean Delannoy) te Parijs en in het westen, overgenomen. In het noorden, ontwikkelt *Zéro-France* zich in Flandre en Artois, alvorens uit te groeien naar Picardië en Parijs. In het oosten lopen de Belgische lijnen naar Zwitserland. De *P.C.B.* heeft omzeggens het monopolie van de lijnen van het noorden en *Sabot* behoudt het grootste gedeelte van de lijnen van het zuiden. Het verkeer van de lijnen wordt voor het grootste deel verzekerd door « klanten » van de *P.C.B.* De twee netten maken gebruik van het diplomatieke valies van de Verenigde Staten te Lyon, hetzij naar Zwitserland, hetzij naar Lissabon. Beide gebruiken voor de post de zeeweg van Marseille naar Lissabon (43). Het grootste verkeer vindt plaats over land, doorheen de Pyreneeën.

Gedurende de tweede periode ontstaat een andere formatie die niet als net kan bestempeld worden, omdat ze niet lang bestaan heeft, weinig leden telde en weinig rendeerde. Zij wordt geleid door *Van Muylers* (kommandant Gilliard) (44). Wat merkwaardig is, is dat *VM* afhangt van Buitenlandse Zaken. Zijn opdracht bestaat erin de wegbrenging te controleren van de ontsnapt die in het bezit zijn van een paspoort. De inmenging van Buitenlandse Zaken in de geheime dienst is, alhoewel zij — waarschijnlijk met tegenzin — goedgekeurd werd door de *SV*, een principiële vergissing en een spijtige onderneming wegens de gevolgen ervan. *VM* overdrijft zijn rol; door zijn onhandigheid slaagt hij er alleen maar in de cel van valse paspoorten van Jacques Lagrange aan het licht te brengen en te doen straffen door Vichy. Lagrange wordt dan rechtstreeks bedreigd en is verplicht naar Zwitserland te vluchten na aan de politie te zijn ontsnapt (45). Bij het binnenvallen van de Duitsers in de niet-bezette zone, besluit *VM* snel zijn spullen bij elkaar te rapen. Hij trekt « wettelijk » — m.a.w. met een paspoort — door de Pyreneeën, tot groot genoegen van *Walter* en zijn vrienden. Dit geval en dat van een andere bijzondere afgevaardigde van Buitenlandse Zaken (*Rose*) zijn het typisch voorbeeld van het gebrek aan kennis van de regels van de Geheime Dienst en van zijn hybride toestand in de niet-bezette zone (46).

(43) Tot hiertoe was het niet mogelijk de *Vinci*-lijn te identificeren die vertrok vanuit de wijk van de Corniche, met de hulp van een Belgisch navigator en van twee journalisten van de Franse radio. De andere lijn, *Jason* (Holge Nielsen), maakte gebruik van de dienst van de s.s. « Embla », een schip van het Zweeds Rode Kruis, met vertrek in de rue de l'Estaque.

(44) Later, generaal en kommandant van de *Force Publique du Congo Belge*. Kdt. Gilliard zal opnieuw door Buitenlandse Zaken op zending naar Spanje worden gestuurd, maar hij zal geen toelating krijgen om opnieuw contact op te nemen met Frankrijk. Deze tweede zending is zonder belang voor de speciale diensten.

(45) Lagrange ontmoet Allan Dulles op de ambassade van de Verenigde Staten te Bern. Het is daar dat de Belgische post van het diplomatieke valies terechtkomt.

(46) *VM* had in Frankrijk slechts een zestal agenten. Het meest merkwaardige is wel dat er van *VM* wat zal blijven voorbestaan in de Midi tot bij de bevrijding. Een agent stuurt elke maand een verslag naar Lissabon, waarop niet geantwoord wordt. Ook denkt niemand eraan in 1944 gebruik te maken van deze lijn, wanneer alle andere verbindingen, op één na, verbroken zijn. Nochtans is het via een postbus *VM*, te Pau, dat in juli 1944 een verslag doorkomt van de konsul-generaal van België te Parijs, Hubert Carton de Wiart, die zich wil verantwoorden wegens het wantrouwen dat hij doen ontstaan heeft nadat hij in het openbaar zijn afkeuring had laten kennen voor een geallieerd bombardement in de voorsteden van Parijs. Het principe

De verbindingen met Spanje gebeuren meestal door Spaanse gidsen, aangeduid door Barcelona, degelijk betaald en waarvan de diensten zelden die waard zijn van de vrijwilligers die, zoals *Vernon* (Vernieuwe), *Halloy* (de Hepcée) en *Raymond* (Vandermeersch), zich ingeoefend hebben op de doorgangstechniek en heel wat ervaring in deze sport opgedaan hebben. De bezoldiging van de gidsen evolueert gedurende de oorlog samen met het risico en de wisselkoers van de zwarte markt. Gemiddeld kan men de prijs voor de doorgang van één postboodschap of één geïsoleerd man op 10.000 peseta's schatten. Daarom ook moeten de netten een begroting beheeren en instaan voor een complexe intendance.

De tabel van de verbindingen en van de posten aan de overkant van de Pyreneeën schommelt gedurende de oorlog slechts in functie van de personeelssterkte en van de relatieve rol van de posten, ook antennes genoemd. Lissabon speelt de hoofdrol in het begin (1940 en 1941), daarna komt Barcelona op het voorplan; Bilbao, gebruikt in 1940-41, zal nadien voorbehouden zijn aan het wegbrengen van de colli. San Sebastian speelt een afwisselende rol in 1941-1942; in 1943 wordt het de tweede belangrijkste post in Spanje, maar onder het bevel van Barcelona dat gelijktijdig verbonden is met Madrid, met Lissabon en telegrafisch met Londen. In al deze steden werken de geheime diensten naast de konsulaten, maar in verbinding ermee (zowel de Belgische als de Engelse). De eigenlijke Engelse diensten die in Spanje en Portugal gevestigd zijn, hebben een organieke verbinding — meestal door een agent daartoe bestemd — met de Belgische diensten. De artikulation is nogal soepel om te vermijden door de vijand opgemerkt te worden en om de wederzijdse hulp onder de geallieerden mogelijk te maken.

In maart 1943, wordt de *P.C.B.* vervangen door de *P.C.C.* (*Poste de Commandement des Courriers*) (47). Op dat ogenblik verlaten *Walter* en zijn rechtstreekse adjunkten Frankrijk waar hun toestand nogal hachelijk geworden is. Zij ontsnappen op het nippertje aan de Duitse opsporingen.

van de toekenning van de speciale diensten aan het enige gezag van de *SV*, lijdt ook onder het bestaan van een 2de afdeling bij het Departement van Landsverdediging te Londen, niettegenstaande de principiële scheiding tussen de speciale diensten (netten) en het gewapend verzet (para-militaire formaties).

- (47) De Duitsers bezitten op dat ogenblik een groot aantal informatie in verband met de Belgische diensten. Blijkbaar hebben zij er niet de syntese van gemaakt. Na de slagen toegebracht aan de *P.C.C.* in april en aan *Delbo* in mei 1943, blijven zij een gebrek vertonen aan algemeen overzicht. Volgens getuigenissen van de *Abwehr*, is het pas op het einde van december 1943 dat zij, na een conferentie te Berlijn, een speciaal bureau van de *Abwehr* oprichten, uitsluitend belast met de jacht op de *P.C.C.* Het rendement ervan zal nul zijn, vermits de *P.C.C.* gedurende gans 1944 blijft verder werken en dat de aanhoudingen die er worden vastgesteld duidelijk niet het gevolg zijn van de werkzaamheden van het speciale bureau dat te Brussel gevestigd is onder het bevel van Hpt. Grosse. Een eerder plezierig detail is wel dat deze officier van beroep journalist is... net als *Raoul*, hoofd van de *P.C.C.* op dat ogenblik.

DERDE PERIODE

1. De P.C.C. of Poste Central des Courriers

Wanneer *Walter* in maart 1943 « hals over kop » moet vluchten, heeft hij maar net de tijd om zijn opvolger, *Laurent* (Mathieu de Jonge), aan te duiden, om de leider van de P.C.C.-sektor te Lyon, *Antoine* (Robert de Theux), te verwittigen en om de instructies door te geven in een dokument bestemd voor *Laurent*. Via de radio-operator *Banks* die voor de P.C.B. uitzendt in de Tarentaise, zal hij vanuit Londen de adressen doorgeven van de kontakten die hij niet heeft kunnen opgeven vóór zijn vertrek (48).

De aanhouding van *Sabot* heeft een einde gesteld aan de P.C.F. Het bestaan van de netten in Frankrijk kan niet voortduren zonder een gemeenschappelijk gezag op het terrein. De netten in België zijn voor hun post goed afgestemd op de P.C.B. Het wegbrengen van mensen is bijzaak geworden, terwijl het doorgeven van post de hoofdrol speelt (49). Dat verklaart waarom de afkorting P.C.C. de letters P.C.B. vervangt, eerder nog dan om veiligheidsredenen. De naamverandering is ook het gevolg van de autonomie van de grote netten, die nu eenmaal goed gestructureerd zijn, stevig ingeplant en bewust van hun gewicht in de balans te Londen. De koördinatie heeft dus geen reden van bestaan meer en in dat verband is de opdracht van *Walter* beëindigd. Geen enkel andere gezant van Londen zal het gezag hebben om de netten te overkoepelen. De P.C.C. zal nochtans een rol van *primus inter pares* behouden onder de netten in Frankrijk. Zijn rol bij de verbindingen, de financiering van de netten en de centralizatie van de post, maakt er een staf-net van; het inwinnen van informaties, normale opdracht van een net, is voor hem uitgesloten, wegens het belang van zijn taak die, indien zij in gevaar gebracht wordt, alle andere netten, waarvan de P.C.C. de postmeester en de minister van financiën is, in gevaar of in moeilijkheden brengt.

De overdracht van het bevelhebberschap gebeurt dus in maart 1943 onvoorbereid en op geïmproviseerde wijze, maar dat is niet uitzonderlijk voor de netten. *Laurent* moet zonder voorbereiding, zonder relaties in Parijs een opdracht vervullen die tragisch gaat worden, wegens de slagen door de vijand toegebracht. De periode april-mei 1943, vertrekpunt van de P.C.C., is samen

(48) Sommige van deze adressen zullen in de handen van de Duitsers vallen die de boodschappen van *Banks* opvangen en de kode zullen vinden door de radio-operator aan te houden. Deze geschiedenis is niet enig in de annalen van het net. Het komt nog eens voor in 1944 voor de P.C.C.; wanneer *Xavier* (François de Kinder) zich naar een brievenbus begeeft nabij het Parc Monceau te Parijs, wacht de Duitse politie er hem op. Londen schijnt het gevaar van die verbindingen niet helemaal ingezien te hebben, maar kon men nu eenmaal alle risico's vermijden?

(49) De P.C.B. heeft politieke colli weggebracht, o.a. ministers. Hij zal ook andere personaliteiten wegbrengen, o.a. leden van de magistratuur, waarvan de overkomst door Londen gevraagd wordt. Hij wordt ook belast met het verlenen van reisgeld aan parlementairen. De opdracht wordt slechts uitgevoerd voor zover de leider van het net ze verantwoord vindt wegens de vaderlandslievende houding van de belanghebbenden.

met april 1944 de somberste tijd uit de geschiedenis van de netten in Frankrijk. *Laurent* zal werkelijk bezwijken onder zijn taak. Tot dan stond hij aan het hoofd van de klandestiene *Libre Belgique*. Zijn onverwachte overgang naar de leiding van de *P.C.C.* verplicht hem ertoe heel snel een opvolger te vinden en gedurende enkele weken heen en weer te reizen tussen Brussel en Frankrijk, om die opvolger op de hoogte te brengen van de werking van de krant. Hij vestigt zich te Parijs, wat dan ook logisch — de « *nono* »-zone bestaat niet meer — en noodzakelijk is. Deze keuze is rationeler dan die van Lyon (50). De reizen zijn vermoeiend; het geheel van de werkzaamheden gaat de krachten van één enkel man te boven, vooral wanneer die dan vermoeid is zoals *Laurent*, die sinds geruime tijd een onregelmatig leven leidt. De toestand van een net is altijd hachelijk, maar vooral die van de *P.C.B.*, nu *P.C.C.* geworden. Het verraad, waarvan *Sabot* het slachtoffer werd en dat zijn gevolgen nog doet voelen, de vijandelijke bedreigingen tegen Grenoble, Lyon en Mende, maar vooral het eerste, brengen de verbindingen in moeilijkheden.

Vóór de aanhouding van Bouriez en waarschijnlijk om dezelfde reden, werden de Spaanse helpers gevangen genomen door Vichy en opgesloten in Vernet. Misschien is het ook een gevolg van het verraad van *Adolphe de Toulouse* (Manet), die voor *Sabot* de lijn van Perpignan verzekert, dat er aanhoudingen van verbindingsagenten of van « postbussen » van de *P.C.B.* - *P.C.C.* plaats vinden, eerst te Oloron-Sainte-Marie, daarna te Perpignan. De ramp bereikt Lyon waar alles vernietigd wordt, Villard-de-Lans, Grenoble, Châlons-sur-Saône en daarna treft ze ook de centrale postbus voor de kontakten van het zuiden te Parijs, de pastorie van Abbé Basset, kapelaan te Saint-Etienne-du-Mont (51). De vijand spant er een valstrik: *Laurent* wordt er in gevangen, evenals, later, drie agenten die nochtans onder godsdienstig voorwendsel erin slagen de Duitsers te bedriegen (52). In mei 1944 wordt de *P.C.C.*, waar het gezag van *Laurent* in twijfel getrokken werd door zijn gelijken (53), beroofd van zijn zuid-oost sektor, van zijn leider en van verscheidene lijnen naar Spanje. De ramp had nog veel erger kunnen zijn, indien *Laurent* de kracht niet had kunnen opleveren om te zwijgen. Toch heeft de

(50) Met de opkomst van de *P.C.C.* en de groei van *Delbo-Phénix* en *Zéro-France*, verschuift het zwaartepunt van het geheel der Belgische netten van het westen naar het oosten. Daarom ook drong de keuze van Parijs zich op.

(51) Abbé Basset, kapelaan te Saint-Etienne-du-Mont en aalmoezenier van de studenten, was, samen met zijn vriend, de huidige bisschop van Parijs, Mgr. Pérezil, de wederoprichter, in de zin van Péguy, van de bedevaart naar Notre-Dame de Chartres. Hij zal door de nazi's mishandeld worden en tenslotte vermoord, samen met Mathieu de Jonge, te Mauthausen.

(52) Zo zal men bij de Bevrijding een pak post weervinden dat onder het tapijt gestopt werd door een verbindingsagent die door de Duitse politie in dat huis aangehouden werd en daarna weer vrijgelaten werd, aangezien zij hem beschouwden als een penitent van abbé Basset.

(53) De leiders van de netten in België die ongerust zijn over het lot van hun post, eisen een gecontroleerde inspectie van de lijnen van de *P.C.C.* Tenslotte aanvaardt *Laurent* dit, maar niet zonder moeite, en slaagt erin zijn gezag en zijn autonomie te vrijwaren. Uit de operationele documenten van die periode (Barcelona, Londen en de *P.C.C.*) blijkt dat de *P.C.C.* onrechtmatig verdacht wordt; de doorsijpelingen en andere ongevallen in de postdienst, zijn toe te schrijven aan de onderschepping door de vijand van de boodschappen in Spanje en aan de actie van dubbele agenten.

vijand te Villard beslag kunnen leggen op het boekje met de boodschappen en op de kode van de radio-operator en te Lyon op de adressen, waardoor hij de valstrik van Parijs kan spannen, na abbé Basset te hebben aangehouden.

De hervatting van de P.C.C. moet weer overhaastig gebeuren. *Alain*, later *Hubert* genaamd (André Rostenne), komt hals over kop uit Brussel om eerst de meest dringende zaken af te handelen en om een inventaris op te stellen van wat nog onaangeraakt is. Ook hij komt van de klandestiene krant. Leiders van een lijn of een sektor, zoals *Antoine*, *Raymond*, *Vallier*, belangrijke verbindingsagenten, zoals *Renée* (Reine Charrier) die onderdak moet verschaffen aan de ontsnaptten te Iseron, Micheline de Hepcée en anderen zijn in de handen van de vijand gevallen. Uit Lyon komen *Eliane* (Violaine Hoppenot) en *Claire* (Madeleine Fauconnier) die naar Engeland gaat vertrekken. Tien agenten moeten dringend vervangen worden, maar hoe? *Alain* doet verbindingsagenten naar Parijs overkomen, samen met *Charles* (George Coekelberg) die hij bij de klandestiene pers weghaalt en tot zijn luitenant aanstelt. Hij slaagt erin het verkeer met Barcelona zo goed mogelijk te herstellen en op het einde van de zomer 1943 is de P.C.C. herbouwd op nieuwe bases. De trouwe en onvatbare *Jean du Nord* en andere agenten verzekeren de lijnen van het noorden. Een nieuwe lijn, over Bergen, wordt ingeschakeld. *Léon* richt er een op of hernieuwt er een te Tourcoing-Moeskroen en begint de lijnen van het zuiden aan te leggen, wat vergemakkelijkt wordt door zijn kennis van het Spaans en het Baskisch. De P.C.C. vindt verder een nieuwe hulp door de organisatie van *Phénix* en van zijn P.U.- en M.P.U.-opdrachten. Nieuwe rekruten komen het net van Parijs aanvullen. Op het einde van 1943 verloopt alles vlot, terwijl de vijand plannen aan het uitwerken is tegen « de P.C.C.'s », waarvan hij denkt dat ze te Toulouse, Lyon en Parijs gevestigd zijn. De post gaat enerzijds door naar Barcelona met aan de terminus *Jean de Barc* (Jean Regnier) en anderzijds naar San Sebastian met *Tom* en *Elisa* (Lizarrituri) (54). Hoewel Mendive verloren is, wordt er toch een andere heel veilige lijn getrokken uit Pau langs de spoorweg van Canfranc (55).

In februari 1944 geeft *Alain* het bevel over aan *Raoul*, later ook *Commandant Lacroix* genaamd (56), die te Parijs toegekomen is en wacht op de P.U. voor Londen. Het net funktioneert normaal en heeft tot 8 dagelijkse lijnen naar Spanje, wat wel het oorlogsrekord is. De luchtverbinding, verzekerd door *Phénix*, schenkt voldoening, behalve voor de M.P.U. die heel gevaarlijk blijkt.

(54) Lizarrituri is een zeer oude vriend van de Belgen. Meer dan één heeft, sinds het begin van de oorlog, van zijn hulp genoten.

(55) De geschiedenis herhaalt zich altijd. De Canfranc-lijn werd sedert het begin door Franse netten gebruikt, die er nadien om veiligheidsredenen van afzagen. De P.C.C. opent deze lijn opnieuw, maar op een bijna volkomen veilige wijze: de post wordt in de lokomotief geplaatst, achter de kontaktendoos, en het vervoer wordt door drie spoorwegaarbeiders, in officiële dienst, gecontroleerd. Deze lijn is de enige die niet zal vernietigd worden. Zij gaat tot Pamplona, maar zij bevoorraadt Barcelona en niet San Sebastian, alhoewel het dichterbij is.

(56) *Kommandant Lacroix* had in het begin van de oorlog het kengetal 093. Hij behield dit kengetal en maakte gebruik van de naam *Marc Rey* toen hij, in 1942, samen met Edy Hemmer, de Luxemburgse netten stichtte.

Het akrobatisch weghalen van de post zonder te landen verplicht het vliegtuig ertoe talrijke cirkels te beschrijven boven het operatieterrein; dit nachtelijk carrousel maakt natuurlijk wat teveel mensen wakker.

Alain heeft aan *Raoul* de opdracht van de opvangings langs de zeeweg toe- vertrouwd, wat nog gevaarlijker is dan de *M.P.U.* Dit zal niet te verwezen- lijken zijn, bij gebrek aan akkoord vanwege de *Royal Navy* voor het veran- deren van de aanlegplaats van de boot die door een snelle vedette naar de Normandische kust moet gestuurd worden. Deze operatie kan slechts gebeuren gedurende de nachten zonder maneschijn, wat niet het geval is voor de droppings. Maar het is onmogelijk een postlijn te openen naar een punt van de kust dat door een steile rotswand afgeschermd wordt, door een mijnen- veld van 5 km beschermd wordt en door schildwachten, om de honderd meter geplaatst, bewaakt wordt. De *P.C.C.* stelt voor de operatie te laten doorgaan aan de monding van de Orne. De *Navy* vindt de plaats voor haar ongeschikt. Een gebeurtenis stelt onmiddellijk een einde aan de discussies: de sektor van *Zéro-France* te Dives-sur-Mer, waar de radio van de *P.C.C.*, belast met de opvangings langs de zeeweg, geïnstalleerd werd, wordt vernietigd in het begin van april.

Die maand is katastrofaal. *Phénix* wordt vernietigd. San Sebastian, waar de vijand de Spaanse politie ophitst, moet zijn aktiviteit tot een minimum beperken. Nog in het zuiden loopt een dubbele aanhouding op een drama uit: *Roch* (Ch. de Hepcée), de nieuwe leider van de dienst colli, die uit Londen, via Barcelona, gezonden werd, wordt verraden en gevangen genomen bij het verlaten van de verboden zone in de Pyreneeën. Zijn adjunkt, *Bust* (A. Greindl), die langs Perpignan gekomen is, valt eveneens in vijandelijke handen (57). Op hetzelfde ogenblik wordt de lijn *Sol* (58) van Toulouse, één van de twee laatste lijnen van de *P.C.C.* naar Barcelona, vernietigd... Gedurende 3 weken kent de *P.C.C.* verval en onrust. Door verkeerde interpre- taties en een al te pessimistisch telegram van de radio-operator *Keeper*, die gaat gevangen worden, gaat Londen denken dat de leider van de *P.C.C.* verraden is en dat het de lijn *Fan* en niet *Sol* is die vernietigd werd...

De zaken zullen weer vlotten in mei met de organisatie van het nieuwe net van *Ali-France* dat de rol van *Phénix* overneemt voor de luchtoperaties en met de aankomst van de radio-operator *Trube* (André Laloux), die door *Raoul* op de berg van Reims geïnstalleerd wordt met een toestel voorzien van batterijen, wat toelaat in de vrije lucht uit te zenden en de veiligheid op te

(57) *Bust* heeft het geluk overgebracht te worden naar de gevangenis van Fresnes, waaruit hij op 19 augustus, samen met andere gevangenen, verlost wordt dank zij de tussen- komst van de Zwitserse konsul. *Roch* wordt nabij Toulouse gefusilleerd en zijn lijk, dat waarschijnlijk door de Duitsers verbrand werd, werd nooit weergevonden.

(58) *Sol* zijn de drie eerste letters van de naam van een helper (Soldevilla) bij het oversteken van de grens, die zich op de terminus van de lijn bevindt. Andere namen van lijnen, zoals *Ran* (Canfranc), *Uru* (Urugne), werden gevormd met drie letters van de naam van de gemeente, gewoonlijk de drie eerste.

drijven (59). Spijtig genoeg wordt *Trube* op het einde van juni te Reims gevangen, waar hij contact opgenomen heeft met mensen die eventueel bereid zijn een lijn naar België uit te werken.

Er is een overvloed aan post. De ontschepping stimuleert de netten. In juli komt *Raoul* weer naar België om er te vergaderen, te Kortrijk, met de leiders van *Zéro*, *Marc* en andere netten die ongerust zijn over het lot van wat zij opzenden. Eens te meer, zoals in het geval van *Sabot*, zal uit geallieerde en Duitse documenten blijken dat de post in Spanje onderschept werd en, na mededeling ervan aan de vijand, weer in de lijn in omloop gebracht werd. Maar, aangezien de leiders van *Marc* en *Zéro* dat niet weten, bemoeilijken zij het bestaan van de *P.C.C.* en trachten zij, trouwens zonder succes, tegenlijnen naar de Pyreneeën uit te werken.

In juli worden door de *P.C.C.* twee soorten operaties voorbereid: het verzenden van post naar het Normandisch front en het aanleggen van terugtrekkingsbases in Lorraine, met het oog op de Duitse terugwijking. De opdrachten voor het front lukken; de eerste wordt te Laval verwezenlijkt. De terugtocht in Lorraine wordt door Londen niet toegestaan, waar gevraagd wordt de verbindingen over land met Spanje te behouden. De *P.C.C.*-staf blijft dus te Parijs maar vrijwaart, in overeenstemming met *Jean du Nord*, die begin augustus uit Roubaix weergekeerd is, verbindingen, doorheen het front, in die richting. Eens de instructies van Londen uitgevoerd zijn, neemt *Raoul* deel aan de opstand van Parijs. Zo eindigt de *P.C.C.* In september wordt hij de *M.B.L.*, *Mission militaire Belge de Liaison* (Belgische militaire Zending voor Verbinding), bij het vroegere *B.C.R.A.* dat, onder leiding van Jacques Soustelle en kolonel Passy (Dewavrin), omgezet werd in *Direction Générale des Etudes et Recherches* (Algemeen Beheer voor Studie en Opzoeking). Het *M.B.L.* vervult twee opdrachten: enerzijds de contraspionage en anderzijds de likwidatie van de Belgische netten in Frankrijk.

Er is wel wat uitleg vereist om het mechanisme van de *P.C.C.* te begrijpen. Zijn algemene structuur is de volgende: twee bundels lijnen met een commandopost of « Bureau » in het midden. De bundel met de lijnen België-Frankrijk brengt de post van de Belgische netten naar Parijs, evenals de post van *Zéro-France*. De zuid-bundel, in twee takken verdeeld, brengt naar Barcelona en San Sebastian de post, waarvan de lijst opgesteld is en toegevoegd aan het pak dat een kennummer bezit: de beginletter van de zuid-lijn die het wegbrengt en een cijfer dat het volgnummer van het pak aangeeft; dit laatste wordt verzegeld met de stempel van de *P.C.C.* Bijvoorbeeld: de lijn *Sol* brengt voor de derde maal een pak weg dat acht brieven bevat. De vermelding zal dan S 3 zijn.

(59) *Trube* zal zelfs een uur en meer uitzenden, waardoor hij werkelijk de Duitse gonio-metrie trotseert. Deze dienst gaat een klein dorp in Champagne bezetten, dat zich loodrecht op de plaats bevindt waar *Trube*, verstopt in de wijngaarden en gedekt door zijn wachten, zijn werk ongestraft voortzet. De Duitsers hebben er niet aan gedacht dat de radio-operator in het veld zou kunnen werkzaam zijn. Zij hebben het dorp dat zich loodrecht op de uitzendingsplaats bevindt, omsingeld... Op 24 augustus 1944 zal *Trube* in het station van Nancy op een zeer gewaagde wijze ontsnappen uit het konvooi dat hem naar Duitsland brengt. Tijdens zijn ontsnapping uit de trein, neemt hij ook terloops het degelijk voorzien valies van zijn bewaker mee; nadien vervoegt hij het maquis van de Ardennen.

Londen bevestigt de ontvangst per radio (60), Barcelona door een boodschap die aan een weerkerende lijn toevertrouwd wordt. Deze vermelding wordt gekodeerd, evenals het verslag dat doorgaans het pak vergezelt. Brievenbussen en een stelsel met verbindingsagenten worden rond de kommandopost opgesteld om hem af te schutten. Het deponeren van de pakken gebeurt, zowel bij het opgaan als bij het weerkeren, op overeengekomen dagen.

Vier kodes worden gebruikt : een naar Londen, een naar België, een andere naar Barcelona en de vierde naar San Sebastian. Een afdalende lijn, m.a.w. van Parijs naar Spanje, kan slechts « belast » worden, na het welslagen van een test-post. Elke geopende en door een test-post gecontroleerde lijn moet regelmatig belast worden, zoniet loopt ze het gevaar te roesten en verloren te gaan. Indien er een gebrek is aan werkelijke post, moet belast worden met kunstmatige post, om het heen en weer geloop van de mensen niet te onderbreken. Het mechanisme is complex en het koderen is zeer lastig, het vergt een ononderbroken aandacht, zoniet loopt de kode verkeerd en is het bericht niet meer te ontcijferen. De brievenbussen van de terminus over de Pyreneeën worden door Spanje uitgekozen en medegedeeld, hetzij door een bericht over land gestuurd, hetzij via de radio. Het is slechts helemaal op het einde van de oorlog dat Londen zal aanvaarden dat de P.C.C. zelf, en niet meer uitsluitend Barcelona, brievenbussen voorstelt.

2. Delbo - Phénix

Het is *Sabot* die voor het eerst op het idee *Delbo* kwam. Na zijn sektor, *Delpa*, te Parijs te hebben gelanceerd, denkt hij eraan een sektor, *Delbo* (61), te Bordeaux op te richten. Zijn plannen nemen vorm met de aankomst in Frankrijk van *Yvan* (Delannoy), agent van *Zéro*, verraden in België en via Roubaix naar Parijs geëvacueerd. Hij zal zich identificeren met het net *Delbo* dat hij met de hulp van de radio-operator *Brulage* (J.P. Bonsang), gedropt in januari 1943, en de Fransen sticht en uitbreidt. Het net zal niet Bordeaux, maar wel Parijs als centrum hebben, wegens de kontakten die zijn leider er heeft, door de rol die hij vervult bij het relayeren van de post en door het gebrek aan actie vanwege *Delpa*, waar het verraad insluip (62). *Delbo* vangt trouwens elementen van *Delpa* op.

De actie van *Delbo* begint in juli 1942. In tegenstelling met de andere netten en naar het voorbeeld van *Zéro-France*, moet *Delbo* zich bezighouden

(60) Londen gebruikt de beginletter in een voornaam. *Bien reçu votre Suzanne trois* (Uw Suzanne drie goed ontvangen). Het aantal brieven wordt alleen maar in de lijst vermeld. Die aanduiding is gekodeerd.

(61) *Delpa* en *Delbo* zijn namen die gevormd werden met de eerste lettergreep van Delhaize (oom van Pierre Bouriez en voorzitter van de *Confédération des sociétés belges de France*) en met de twee eerste letters van de stad die het centrum van de sektor moest zijn. Aangezien *Sabot* zich geïdentificeerd heeft met Bouriez, wordt *Delbo* ook de oorlogsnaam van Delannoy.

(62) Het verraad is toe te schrijven aan Marthe Bruslin, een belangrijke agente van de Luikse *Abwehr*.

met de inlichting. Al zijn sektoren zullen daarop afgericht zijn. De ontwikkeling van het net gebeurt in de richting van de zee, gezien het strategisch belang van de Franse Atlantische kust. In oktober 1942 wordt het net losgemaakt van *Sabot* om over te gaan in de invloedssfeer van de *P.C.B. Delbo* blijft zijn fondsen van *Sabot* ontvangen, maar het is logischer dat het van de *P.C.B.* afhangt, waarvan de leider ook de zijne was vóór *Zéro*.

Het werk wordt zonder al te veel moeilijkheden voortgezet gedurende het einde van 1942 en de drie eerste maanden van 1943. De ongelukken van *Sabot* en nadien van de *P.C.C.*, treffen *Delbo* niet. De vooruitgang gebeurt snel. In mei 1943, op het ogenblik dat de vijand beslag legt op zijn kommandopost te Parijs (63), bezit *Delbo* sektoren in een zeer groot gedeelte van de streek die zich uitstrekt van het zuiden van Vendée tot de monding van de Seine; het beschikt ook over agenten te Dijon en te Mâcon.

Door een gewaagde onderneming, tracht *Delbo* opnieuw de hand te leggen op de dokumenten van zijn kommandopost: deze poging is nutteloos, aangezien alle papieren door de Duitse politie werden meegenomen. Op dezelfde avond komen *Tailor* (Jean de Praetere) en zijn radio-operator, *Keeper* (Albert Luyckx), die net gedropt werden, te Parijs aan. *Tailor* heeft als opdracht, los van *Delbo*, in de sektor *Lithos*, een centrum op te richten voor luchtoperaties (*pick-up*, *mail-pick* en ontvangst van droppings). Spijtig genoeg, werd de sektor *Lithos* vernietigd en *Delbo*, die zich rechtstreeks bedreigd voelt daar zijn kommandopost in beslag werd genomen, zal Parijs en zelfs Frankrijk moeten verlaten. Hij zendt *Tailor* voor een maand weer naar het noorden in afwachting van de verdere gebeurtenissen en hijzelf trekt zich terug te Niort. Het is ook daar dat hij zijn dienst aan *Tailor* overgeeft, alvorens met zijn adjunkten naar Spanje te vertrekken.

Hierdoor wordt de opdracht van *Tailor* gewijzigd. Eerder dan een nieuw net naast zijn *pick-up*-centrum op te richten, herneemt hij geleidelijk de elementen van *Delbo* die nog als intact beschouwd worden; hij neemt contact op met de *P.C.C.*, waarvoor hij, hetzij per *P.U.*, hetzij per *M.P.U.*, een gedeelte van de post wegbrengt en richt een nieuwe dienst op, symbolisch "*bénix*" genoemd. Het centrum ervan wordt in juli 1943 te Niort, hoofdplaats van het departement Deux-Sèvres, opgericht. *Tailor* moet eveneens een lijn openen naar Zwitserland; hij doet dat, na het hoofd van de *S.B.S.* (*Service Belge de Suisse*), *Botte* (Romainville), ontvangen en doorgegeven te hebben aan de *P.C.C.* in februari 1944. De ontwikkeling van de inlichting met voorrang, op aanvraag van Londen, voor de Atlantische Kust en de raketbases, gaat gepaard met de voorbereiding van de luchtoperaties. Volgens de techniek moeten zij plaatsvinden gedurende de periode met maneschijn en vergen zij telkens het voorstellen van terreinen die door Londen moeten aanvaard worden. Het *M.P.U.* zal teleurstellend en gevaarlijk zijn.

De andere operaties verlopen vlot, met uitzondering van een landing waar-

(63) Deze vangst zal late gevolgen hebben: de Duitse politie zal 10 maanden wachten — gewilde traagheid? dat denkt men niet — alvorens over te gaan tot aanhoudingen.

bij het vliegtuig wegens een appreciatiefout van de piloot, Robin, in de modder blijft steken en moet verbrand worden. Dit incident, waarbij de R.A.F., ten onrechte, de verantwoordelijkheid van de piloot kontesteert, leidt tot de toevoeging aan de staf van *Phénix* van een Belgisch officier van de R.A.F., *Henriot* (Guillaume), die per P.U. gezonden wordt. Verscheidene gedropte radio-operators worden door *Tailor* en zijn team ontvangen, o.a. *Rider* (Jean Hoyoux) voor *Zéro-France* en *Rayon* (Dubois) voor de P.C.C. De tweede radio-operator heeft tot opdracht het organiseren, onder leiding van de P.C.C., van het « in ontvangst nemen per zee » van de post. De eerste is uitgerust met de « Chevalier »-post, waarmee hij per radio met Londen contact moet opnemen. Deze twee opdrachten zullen om technische en veiligheidsredenen niet vervuld worden : de « Chevalier »-post is niet, zoals Londen het dacht, onvindbaar ; voor wat betreft het in ontvangst nemen van post langs de zeeweg, hebben wij reeds gezegd dat de *Navy* de aanlegplaats, voorgesteld door de P.C.C., weigert en er een andere aanduidt die onmogelijk kan behouden worden als bruggehoofd voor een maandelijkse postdienst. Via het centrum voor luchtoperaties van *Phénix*, komt *Xavier* (François de Kinder), schoonbroer van de Eerste Minister, in Frankrijk aan, belast met een opdracht te Laken (64). Eveneens via het centrum van *Tailor* gaat *Jean du Nord* naar Engeland over, waar hij door de Belgische regering geroepen wordt.

Op 12 april 1944 wordt de leider van *Phénix*, ten gevolge van een reeks tragische incidenten, te Niort door de vijand gevangen genomen. In april 1944 wordt gans de staf ontredderd en een dertigtal agenten worden aangehouden. Op dat ogenblik dekt *Phénix* een streek die ongeveer overeenstemt met die van *Delbo*, maar met sektor-verschillen en met een doorgedreven doorbraak tot Bordeaux. Buiten Niort treft de ramp de andere sectoren niet ; sommige zullen afgezonderd blijven, andere zullen onder leiding van de P.C.C., door de radio-operator *Bardot* (Max Brahms) en door *Victoire* (Juffr. Sigwalt), adjunkt van *Tailor*, gehergroepeerd worden onder de benaming J.S.P. (*Jean sans Peur*, hulde aan de Luxemburgse nationaliteit van *Bardot*). De J.S.P.-sektor zal, net als de P.C.C., voortduren tot de bevrijding, met agenten in de streken van Tours en Parijs.

3. Zéro-France

In de nacht van 22 op 23 juni 1942 komt *Briard*, doorgaans *Alex* genoemd (Gérard Kaisin), neer op Frans grondgebied ; bij manier van spreken, want zijn valscherp blijft in een boom steken waar de geheime agent tot 's morgens blijft hangen. *Alex* moet in het noorden een inlichtingsnet vormen en het wegbrengen van de post van *Zéro* en *Bravery* naar de niet-bezette zone

(64) De opdracht zal nutteloos zijn, de Kinder zal niet ontvangen worden te Laken. Hij zal tevergeefs een maand lang wachten op een antwoord op zijn aanvraag tot audiëntie. Hij wordt door de vijand te Parijs gevangen en in augustus gefusilleerd nabij Verdun.

verzekeren. Het tweede gedeelte van de opdracht is niet realistisch. *Alex* heeft voldoende werk met *Zéro-France*; de ervaring leert hem dat heel snel; *Walter* heeft daarover dezelfde mening en Londen is het daarmee eens. *Jean du Nord* blijft bij de *P.C.B.* voor de postverbindingen en, zoals dat verder uiteengezet wordt in het hoofdstuk over het net *Ali-France*, krijgt *Alex* de hulp van *Caviar* (Paul Joly) die dan volledig naar de inlichting overgaat. Het net wordt *Zéro-France* genoemd uit vriendschap voor het net in België, maar het ene is niet aan het andere ondergeschikt. Binnen de perken van de opdracht van *Walter*, oefent het gezag van de *P.C.B.* zich uit op *Zéro-France*, net als op *Zéro* voor de coördinatie, de financiële bevoorrading, het doorseinen van instructies en elke opdracht van onderlinge hulp.

Alex vestigt zijn kommandopost te Roubaix en nadien, in de omgeving ervan. Door zijn zin voor methode en goede organisatie, maakt hij volledig gebruik van de hulp van *Caviar*. In augustus is het net belangrijk genoeg geworden opdat Londen zou overgaan tot de verbetering van de verbindingen door het zenden van de radio-operator *Bijou* (Pierre Jooris). Hij krijgt van *Alex* de zone van Amiens toevertrouwd. De uitbreiding van de sectoren naar het zuiden leidt tot het zenden van een tweede radio-operator, *Baronet* (Théophile Saint-Viteux), maar het toestel wordt vermist in de nacht van 22 op 23 november 1942. Een derde radio-operator, *Rider* (Hoyoux), daarna een vierde, *Rayon* (Dubois), in 1944 en nog twee anderen, net voor de ontschepping, zullen het team aanvullen of hernieuwen (65).

Niettegenstaande de ernstige tegenslagen, de aanhoudingen van Paul Joly (66) en van de Berrodiers, van *Bijou* (67) en van François, van Delvallez (68), strekt *Zéro-France* zich in 1944 uit over een grondgebied gelegen tussen de Belgische grens en de zee enerzijds en een lijn voorbij Picardië anderzijds; in het zuiden gaat het voorbij Normandië, omvat de streek rond Parijs en raakt Vendée.

In 1943 heeft *Alex* belangrijke kontakten kunnen leggen met ambtenaren van het S.N.C.F., o.a. Delvallez, Meunier en Brunet. Het net krijgt dus een belangrijke hulp in aantal en kwaliteit vanwege agenten die goed geplaatst zijn om de transporten en de kommunikaties per spoor van de vijand in het oog te houden. Op bevel van Londen, tracht *Zéro-France* de lanceer-

(65) *Rider* en *Rayon* zijn radio-operators van de *P.C.C.*, maar, via Parijs, werken zij ook voor *Zéro-France*. *Rider* blijft bij *Phénix* geïnstalleerd, niettegenstaande de verzoeken van de leiders van de netten; dat feit zal een tragische afloop kennen, wanneer *Lambert* (Ledanseur), agent van de *Gestapo* van de rue Lauriston te Parijs, binnendringt.

(66) Evenals de Berrodiers, in deportatie overleden. Paul Joly heeft postuum de titel *Compagnon de la Libération* verkregen, het is een hulde van het *France Libre*, uitgebracht in zijn persoon aan de diensten aan Frankrijk geleverd door de Belgische netten.

(67) Op 5 november 1943, samen met François, zijn adjunkt, onder een valse identiteit te Looz gefusilleerd.

(68) Onthoofd te Berlijn in 1944. Jean-Louis Delvallez speelde een belangrijke rol bij de S.N.C.F.-sectoren.

bases en de rakettendepots (V1) te ontdekken. Het zal zowat 127 lanceerbases vinden (69).

Op het einde van 1943 is het gebied, gedekt door Z.F., zo uitgestrekt dat *Alex* het in 2 sub-netten verdeelt: het noorden waarvan hij de leiding aan *Noël* (Mattelet) toevertrouwt, die hem zal opvolgen in mei 1944, en de streek rond Parijs waar *Sahara* (Emile Roussel) leider wordt. In 1944 verplaatst hij zijn eigen kommandopost naar Parijs om aan de vijandelijke opzoekingen te ontsnappen. Eerst is hij van plan naar Londen weer te keren, maar nadien verandert hij deze beslissing, omdat hij vreest dat zijn afwezigheid de samenhang van het net zou kunnen in het gedrang brengen. Tot op het einde, zelfs na het bevel aan *Noël* te hebben doorgegeven, verzekert hijzelf de verbinding met de P.C.C. en blijft hij vanuit Parijs toekijken op het vlotte verloop van de zaken. Inzake inlichting, bekleedt *Zéro-France* de eerste plaats onder de Belgische netten in Frankrijk, wegens het aantal ingewonnen inlichtingen; zij hebben bijna alle een militair karakter en zijn zeer interessant inzake spoorvervoer en Duitse versterkingen in de sektor Rouen (70). Volgens Brunet, die na Louis Armand voorzitter van *Résistance-Fer* geworden is, vond bijna gans de verzetsactie van het noordelijk en het Parijse net van de S.N.C.F. plaats in het kader van *Zéro-France*.

4. Ali-France

Onder leiding van Joseph Dubar, alias *Jean du Nord* of *Jean de Roubaix* of nog *Simon*, is *Ali-France* één van de eerste Frans-Belgische A.I.D.-groeperingen. Het is slechts vanaf 8 mei 1944 dat het als autonoom gevechtsklaar net voorkomt, op het ogenblik dat *Jean* per *Pick-Up*, in de nacht van 8 op 9 mei, uit Londen naar het bezette gebied weergebracht wordt. Voor deze opdracht herneemt *Jean* als kodenaam de schuilnaam van één van zijn agenten, *Ali*, de Franse doeanier Marc die in december 1941 door de vijand aangehouden werd (71). Als wachtwoord kiest hij *Caviar*, schuilnaam van Paul Joly, waarmee hij in juni 1940 de bases legde voor de vorming van een net. Zoals dit dubbel kenmerk het uitwijst, bestaat de A.I.D.-groepering vanaf de zomer 1940. Op het einde van het jaar integreert ze zich in het Belgische net *Zéro*,

(69) De instructies van Londen worden ook uitgevoerd door *Phénix*. De P.C.C. wijkt van zijn opdracht af om aan dezelfde actie deel te nemen. *Tailor* vindt op de Normandische kust een grote depotbasis in aanbouw. De P.C.C. ontdekt nabij Reims een enorm depot (in de tunnel van Rilly-la-Montagne te Germaine op de spoorlijn Reims-Espernay) dat door de R.A.F. vernietigd wordt na de boodschap van de radio-operator *Trube* (Laloux).

(70) *Zéro-France* beschikte, tegen betaling van een nogal aanzienlijk maandelijks bedrag, over plannen en inlichtingen die verschaft werden door een architect van de Duitse bouwdienst voor de Atlantische Muur. Deze dubbele en omkoopbare agent werd na de oorlog veroordeeld.

(71) *Carmen* (Raymonde Marc), dochter van *Ali*, wordt in 1943 te Templeuve aangehouden, wanneer ze er Arnaud Fraiteur, die de verrader Paul Colin, directeur van het *Nouveau Journal*, te Brussel gedood heeft, komt afhalen om hem over te brengen. Mevr. Marc en haar jonge zoon, Pierrot, zullen toch hun aktiviteit in de sektor verderzetten tot op het einde van de oorlog.

vervult de opdrachten van de toekomstige P.C.B. en verdeelt zich in 1942, bij de stichting van *Zéro-France*. Zij verricht dus gedurende gans de oorlogsperiode ontsnappings-, inlichtings- en okkasideel sabotagewerk (72).

Evenals de Belgische A.I.D.-groeperingen in het zuiden van Frankrijk, kent deze van *Caviar* en *Jean du Nord* een empirisch ontstaan, met oorspronkelijk als enig doel het bestrijden van de vijand onder alle vormen. De eerste vorm is logisch: de Franse soldaten die in het noorden door de Duitsers werden gevangen genomen en de Britten die zich na Duinkerken verstoep hebben, helpen ontvluchten. De tweede vorm komt bijna onmiddellijk op bij *Caviar*, *Jean* en de anderen die rondom hen gegroepeerd zijn: niet meer uitsluitend de ontsnapping verzekeren, maar eveneens de terugkeer tot de strijd van de militaire ontsnapten en het sturen van vrijwilligers naar het land waar de strijd met de wapens voortgezet wordt: Engeland. De bevestiging van het Britse verzet brengt *Caviar* en *Jean* op het idee van de inlichting. Dit neemt vooral vorm bij de kontakten met de Belgen.

Het is onmogelijk vast te stellen welke Belg de eerste verbinding met de Fransen uit het noorden gelegd heeft. Uit schriftelijke en mondelinge getuigenissen van die periode en later, blijkt dat verscheidene kontakten plaatsvonden, op het einde van de zomer en in de herfst 1940, met piloten, met de dienst *Martiny-Daumerie*, met *Zéro* en met *Luc*. De verbinding werd blijkbaar van verscheidene kanten tegelijk gelegd. Waarschijnlijk was het eerste contact dat van Jules Doudelet (73), die, in de herfst 1940, *L'homme au capuchon*, alias *Léon* (Jules Correntin) van Tourcoing, toekomstige leider van lijnen van de P.C.C., ontmoet. Verder heeft Paul Joly, kleine industrieel uit Roubaix, heel wat relaties in België; zijn vriend Joseph Verbert, baas van het *Café Univers* te Roubaix, heeft verscheidene jaren gewerkt in de textielindustrie van het Kortrijkse. Andere leden van de groep, zoals Lefèvre, hebben talrijke kontakten met Belgen. Majoor-vlieger Georges Hansoul, waarvan het contact met *Jean* beslissend is, is een vriend van Pierre Vanderbies en kolonel Daumerie, hoofd van de Belgische burgerluchtvaart; persoonlijk of langs deze om, kent hij *Cim* (Fernand Kerkhofs) (74), de stichter van *Zéro*, hij onderhoudt nauwe relaties met andere officieren, die met *Luc* werken of die de Belgische militairen in het zuiden en hun plannen kennen. Men stelt vast dat de eerste Belgische netten slechts een zwakke afbakening kennen. Zij zoeken alle door te dringen naar Zuid-Frankrijk; hun wegen mengen zich, zij wisselen informatie uit en helpen elkaar.

(72) Zie hoger, hoofdstuk P.C.B.

(73) Doudelet woonde te Brussel en was één van de leiders van *Martiny-Daumerie*, het eerste Belgische net dat gedropte radio-operators kreeg. *Martiny* was in de omgeving van La Roche-en-Ardenne op 13 oktober 1940. Jules Doudelet werd het jaar daarop aangehouden en in Duitsland, samen met kolonel Daumerie, *Martiny*, *Elias* en andere agenten van het net, gefusilleerd. Adjudant *Léon Delaissé* die zich in 1941 te Perpignan zal vestigen voor rekening van *Benoit*, « wordt, zo schrijft hij, in contact gebracht met de diensten Roubaix Paul Joly - Joseph » in december 1940.

(74) *Cim* of *Cimetièrre*, schuilnaam afgeleid uit de Franse vertaling van de naam Kerkhofs. De oorsprong van de schuilnamen varieert. *Negus* is afgeleid uit de fysiognomie van Hansoul: donkere huidskleur, zwart en dik haar.

In een verslag, te Londen opgesteld op 11 januari 1944, schrijft *Jean du Nord*: « Ik denk dat ik mag zeggen dat ik officieel in dienst sta van de Belgen sinds januari 1941 ». Hij verklaart verder in een ander verslag van dezelfde maand: « In januari 1941, ben ik begonnen te werken voor de dienst *Négus* Hansoul (*Négus* is de schuilnaam van Hansoul). Ik heb de eerste groep piloten ontvangen. Het contact werd aangeknoopt door bemiddeling van mijn vrouw. In deze eerste groep bevinden zich Van Dijck, Guillaume, Vanderbies, Gazon. Ik heb ze weggebracht langs de lijn die ik voor de Engelsen tot Marseille aangelegd had ». *Jean* schrijft verder nog dat zijn activiteit vóór januari 1941 « meer bepaald onze Engelse vrienden betreft ». Hij heeft dus mensen overgebracht vóór 1941 met een reeds georganizeerde groep, vermits hij op dat ogenblik in verbinding stond « te Marseille met kapitein Murschie ». In januari 1944 schrijft hij nog dat hij « eveneens gedurende deze periode aan Paul (Joly) allerlei militaire inlichtingen verschaft heeft, met plannen » en dat « Paul verklaarde een evacuatielijn naar Engeland te bezitten » (75). Volgens *Léon* (Jules Correntin), kende Paul Joly de dienst *Négus* reeds vóór januari 1941, zowel Paul als *Jean* — deze laatste noteert het in zijn verslag — zijn naar Brussel gekomen en hebben contact opgenomen met *Cimetière* (Kerkhofs) en zijn adjunkt, Jean Moens. *Jean du Nord* schrijft dat, na het konvooi van januari 1941, zijn groep « volledig gewerkt heeft voor de dienst *Zéro* » en dat hij vanaf dat ogenblik « meer Belgen dan Engelsen moet wegbrengen naar het niet bezette gedeelte van Frankrijk ».

Nu de oorsprong van *Ali-France* en zijn oriëntering naar *Zéro* verduidelijkt werden, kan men gemakkelijker de evolutie van *Jean* en van *Caviar* begrijpen. De eerste was uitstekend voor de verbindingen, de doorgangen, de oprichting van lijnen. De tweede was meer gericht op de inlichting en zijn organisatie, wat dan zijn aanstelling bij *Zéro-France* verklaart. De inlijving van de groep uit Roubaix bij *Zéro* maakte dat dat net, vanaf begin 1941, het best ingelicht werd over de mogelijkheden tot klandestien werk in het noorden en over de doorgangen naar het zuiden.

Ali-France werkt dus, vanaf januari 1941, in de invloedssfeer van *Zéro* en, nadien vanaf de herfst 1942 tot in mei 1944, in het kader van de *P.C.B.* Zijn belangrijkste opdrachten zijn: het wegbrengen van post en mensen naar het zuiden; het opvangen van gedropte agenten en materiaal (76). Hij verschaft eveneens militaire inlichtingen en informaties i.v.m. de werking van de diensten. Zijn doorgangslijnen hebben relais te Parijs, la Haye-Descartes, Châlons-sur-Saône (belangrijkste doorgangspunt van de demarkatielijn), Lyon, Toulouse en Marseille. Vanaf 1943 neemt het wegbrengen van de colli in sterke mate af, maar de doorgang van post neemt proportioneel toe (77).

(75) Volgens nota's in 1941 door Vanderbies naar Londen gestuurd schijnt deze lijn wel degelijk terecht te komen op het 2de Bureau via Benoît (Doyen).

(76) Het is daarom dat de droppingen van agenten in het noorden plaatsvinden. De gedropte mensen hebben bijna allen contactadressen te Roubaix, o.a. in het café *Univers* en bij de Berrodiers, dit zijn bloemenhandelaars.

(77) De grote ontsnapingsbeweging is beëindigd. Anderzijds is het opvangen van geallieerde piloten het monopolie geworden van bevoegde netten, zoals *Comète* dat zich in Frankrijk vertakt.

Op 8 mei 1944 verlaat *Jean du Nord* Engeland om zich naar Frankrijk te begeven, samen met de vroegere radio-operator van *Zéro* en nadien van de *P.C.B.*, *Roll*, herdoopt in *Elton* (René Bruaux) voor deze nieuwe operatie. Volgens het officiële dokument van de *SV* is zijn opdracht de volgende: de dienst *Ali*, die volledig onafhankelijk is, « wordt belast met het wegbrengen van de post per *P.U.* en per *M.P.U.* en met het opvangen van de gedropte containers en agenten ». Hij moet « laterale verbindingen » hebben met *Phénix*, de *P.C.C.* en *Zéro-France*. (In extremis worden de kontakten met *Phénix* uitgesloten, omdat het net vernietigd wordt). Zijn opdracht behelst verder verbindingen met de netten *Marc* (een evacuatie-as) en *Boucle* (oprichten van een hulppostbus).

Met de hulp van *Elton* past *Jean* dit plan toe, dat ook het oprichten van nieuwe postlijnen vergt, wat niet zonder moeite zal gebeuren. De omstandigheden op het terrein verslechteren van week tot week; de ontscheeping wordt voorbereid door luchtbombardementen, wat langzamerhand de spoorwegen verlamt en het wegverkeer, vooral overdag, zeldzamer maakt. Anderzijds zijn de instructies vaak ofwel slecht opgevat, ofwel slecht doorgegeven, ofwel onverklaarbaar in de verbindingen met de *P.C.C.* die met succes een nieuwe methode zal gebruiken, na de ontscheeping en het offensief van Cotentin, door zendingen doorheen het front te lanceren.

Het werk door *Ali-France* verricht gedurende gans de oorlog kan aan de hand van enkele gegevens geapprecieerd worden. *Jean* hield zich bezig met zijn eerste dropping in oktober 1941 (78). Volgens een verslag van Londen van februari 1944, heeft hij in het totaal 104 postboodschappen vervoerd en 21 gedropten met hun uitrusting in ontvangst genomen. Andere documenten vermelden dat hij, van juli 1940 tot juli 1941, meer dan 100 Britten weggebracht heeft en, gedurende zijn ganse loopbaan, ongeveer duizend Belgen, waaronder de belangrijkste aangebrande agenten. Op de 700 mensen die officieel gecontroleerd werden en door de dienst van *Jean du Nord* passeerden, zijn er, volgens een naoorlogs verslag, slechts 3 % die Londen niet bereikt hebben. Hetzelfde verslag zegt verder dat de 8/10 van de Belgische gedropten zonder ongeval door de dienst van *Jean* opgepikt werden. De vijand kon de hand leggen op zijn foto en specimens van zijn geschrift, bij de aanhouding van zijn vrouw, zijn neef en zijn oom, Jean-Baptiste Lebas, burgemeester-volksvertegenwoordiger van Roubaix (april 1941). Op dat ogenblik heeft men een prijs op zijn hoofd gesteld.

De groep van *Jean* is vooral in het noorden gevestigd, maar hij beschikt over mensen en ploegen op de plaatsen die wij genoemd hebben gedurende de periode van 1940 tot einde 1943, op het ogenblik van zijn vertrek per *P.U.* naar Londen. Voor het tweede gedeelte van zijn activiteit, heeft hij ploegen in het noorden, een relais te Parijs, een luchtoperatiecentrum in Touraine en laterale verbindingen, voorgeschreven door zijn zendingsbevel. De balans heeft

(78) *Binder* (Joseph Austraet) wordt op 1 oktober 1941 in het noorden voor *Zéro* gedropt. Zijn radiouitrusting wordt door *Jean* opgevangen. *Binder* wordt aangehouden op 18 maart 1942.

geen kommentaar. De aktiviteit van *Jean* en zijn team bij het overbrengen van mensen en post, wordt, terecht, als uitzonderlijk beschouwd, qua omvang, duur en resultaten. Met dezelfde troeven heeft geen enkele andere groepering meer vruchten afgeworpen dan *Ali-France* met zijn 300 agenten.

METODE EN BRONNEN

1. De meest doeltreffende methode om de geschiedenis van de netten te schetsen, is, naar onze mening, ook de meest eenvoudige: de kronologie volgen. Zij laat toe de evolutie van de netten vast te stellen, die zelf overeenstemt met die van de oorlog. Zo wordt het transmissiecentrum van de post en van de koördinatie van de verbindingen, begin 1943, uit de niet-bezette zone naar Parijs overgeplaatst. De organisatie ervan wordt tevens gewijzigd. De fundamentele reden wordt nochtans niet gevormd door de aanhoudingen waarvan de *P.C.B.-P.C.C.* het slachtoffer is in de niet-bezette zone. Dit motief is accidenteel, het determinerende feit ligt elders. Het zuiden heeft een heel belangrijke rol gespeeld van 1940 tot 1943, omdat de niet-bezette zone met minder risico's een concentratie van « colli » toeliet, m.a.w. van ontsnappen en post, evenals hun wegbrenging naar Spanje. Gedurende deze twee jaren en half kenden de ontsnappingen aanzienlijke afmetingen; dat is niet meer het geval na de bezetting van de zogenaamde vrije zone (79).

2. Indien het onontbeerlijk is voor de duidelijkheid van de uiteenzetting de kronologische volgorde te volgen, is het al evenzeer vereist de geschiedenis net per net te behandelen. Maar men moet erover waken een net niet te isoleren bij het opzoeken van zijn geschiedenis. Het is derhalve onmogelijk — en dat maakt de zaken nog ingewikkelder — geen rekening te houden met de aktiviteiten van de andere netten, niet alleen in Frankrijk, maar ook in België. De implicaties van de ene en van de andere zijn talrijk en konstant. Daaruit volgt dat de sleutel van een toestand, het ontstaan van een zaak zich soms in de dossiers kunnen bevinden van een net dat buiten Frankrijk gelegen is, zonder dat de archieven er vermelding van maken. De oorlogservaring of die van de archieven doet blijken dat belangrijke gegevens of waardevolle stukken zich in een individueel dossier bevinden, eventueel dat van een agent van een buitennet (cfr. infra, bronnen).

3. Een net is geen statisch element, niettegenstaande het woord doet denken aan een spinneweb. Zijn uitzicht verandert voortdurend. Zijn bestaan is de voorzetting van een langdurig gevecht dat eerder aan een bewegings-

(79) Ander voorbeeld: het strategisch belang van de Atlantische kust veroorzaakt, in 1942, een verplaatsing van de aktiviteit van het oosten naar het westen; het ligt ook aan de basis van de oprichting van *Delbo-Pbénix* en van *Zéro-France*, beide in de bezette zone gelegen, van het noorden tot Bordeaux.

oorlog dan aan een stellingenoorlog doet denken. De geschiedenis schetsen komt neer op het nemen van foto's om de film van de geboorte, de ontwikkeling, de ongevallen en het einde van de netten opnieuw samen te stellen. Daarom ook is de kronologie de beste leidraad voor de historicus.

Bronnen

Deze studie is het eerste historisch essay over de Belgische inlichtingsnetten in Frankrijk. Er bestaat geen referentiewerk buiten de algemene werken die handelen over de oorlog en het Verzet. De kennis ervan is noodzakelijk zoals een algemene wetenschap vereist is om een biezonder fenomeen te kunnen waarderen. Maar eens men zover staat, berust gans het historisch werk op het inventariseren en het uitpluizen van archieven, op het zoeken naar getuigenissen, op de konfrontatie van de dokumenten, deze van Londen met die van het terrein, deze van de geallieerden met die van de vijand, en op persoonlijke ervaring.

1. De belangrijkste dokumentatiebron wordt gevormd door de *archieven van de SV*. Deze zijn divers. Zij bevatten weinig Duitse dokumenten, dat hebben we uit onze opzoekingen kunnen opmaken.

2. De belangrijkste dokumenten van de *SV* zijn *deze die voortkomen uit de oorlogsarchieven en deze die opgesteld werden onmiddellijk na de oorlog, om officieel de aktiviteit van de agenten te erkennen* door toepassing van het A.I.D.-Statuut (wetsbesluit van de Regent).

Oorlogsarchieven komen vaak voor in de dossiers van netten of agenten die na de oorlog aangelegd werden. Men moet dus een inventaris opstellen en alles in detail onderzoeken. Indien we ons beperken tot de algemene dossiers en tot deze van de belangrijkste agenten, zouden we een al te schematisch of onvolledig beeld van de geschiedenis krijgen. Het is in een individueel dossier dat wij een lange ministeriële nota gevonden hebben die de oorsprong en de werking van de E-Dienst en van de gelijknamige kas, dus een tamelijk belangrijk ontsnappingsorganisme in Zuid-Frankrijk in 1940-41, uitlegde.

Elke erkende A.I.D.-agent maakte, bij de likwidatie van de netten, het voorwerp uit van een persoonlijk dossier, zowel voor de diensten van de *France Combattante* als voor die van de *SV*. Naast deze persoonlijke dossiers, werden algemene dossiers per net of per antenne (buitenpost van de *SV* in een niet-oorlogvoerend land) opgesteld. Deze algemene dossiers bevatten : enerzijds deze opgesteld na de bevrijding : een algemene status van het net, de lijsten van de agenten en verscheidene dokumenten, soms van courante administratie ; anderzijds deze opgesteld te Londen, maar die onvolledig en zonder rangschikking zijn : steekkaarten, verslagen en dokumenten die tijdens de oorlog opgesteld werden. Tenslotte worden delen van post, zendingsinventarissen, fotokopieën van spionagedokumenten bij de archieven neergelegd. Dit gebeurt dan meestal in wanorde, in tegenstelling met de dossiers die na de oorlog samengesteld werden en die volledig en in orde zijn.

De geschiedenis weergeven van de netten in Frankrijk vergt dus, alleen maar voor de archieven van de SV, de raadpleging van duizenden dossiers. Dit werk, dat jaren zou vergen, wordt vergemakkelijkt door een tamelijk ruime kennis van de operaties en de getalsterkte. Wat nog niet wil zeggen dat het geheugen altijd de materiële onmogelijkheid om alles te lezen kan aanvullen, of dat men niet moet overgaan tot een nieuw interview van de overlevenden van deze geschiedenis, om de draden weer aaneen te knopen, wat door een geduldige raadpleging van de archieven niet altijd kan bereikt worden.

3. En zo komen we tot de *getuigenissen* en de documenten die nog in het bezit zijn van A.I.D.-agenten, o.a. leiders van netten en sectoren. Vijfentwintig jaar na de feiten, is het getuigenis van de klandestiene agent vaak zwak, indien het niet door documenten opgehelderd en door andere getuigenissen bevestigd wordt. Zulke waarheid moet niet bewezen worden. Wanneer de dood een net niet verwoest heeft, zijn zijn leiders of belangrijke agenten in het bezit van documenten die toelaten een geschiedenis te staven; in het geval van de netten in Frankrijk, zijn de twee-derden van de leiders, die aan hun hoofd stonden, verdwenen. Sommige archieven van *Zéro-France*, het net met het grootste aantal gerangschikte documenten, zijn verloren gegaan, terwijl ze, 10 jaar geleden, nog bestonden.

4. Volgens de onderzoeken die we hebben kunnen uitvoeren, bevatten de archieven van de SV weinig *Duitse documenten*. De bestaande documentatie zou kunnen aangevuld worden met de *processen-verbaal van de ondervragingen en enquêtes* die in 1945 en later gevoerd werden door de Belgische en geallieerde diensten voor militaire veiligheid. De SV bezit er slechts fragmenten van, die ons nochtans heel wat geholpen hebben bij het verklaren van sommige « ongevallen »; maar wij bezitten geen enkel van de verslagen die regelmatig door de *Abwehr* over de Belgische spionage opgesteld werden. De *dossiers van de Abwehr III F*, hoofdzakelijk van Brussel en Parijs, zouden van aanzienlijk belang zijn voor de geschiedschrijver. Bij gebrek, zou men ze moeten vervangen door raadpleging van de documenten van de *belangrijkste processen* (krijgsraad) waar leden van de Duitse diensten van de *S.D.* (*Gestapo*), de *G.F.P.* (*Geheime Feldpolizei*) en de *Abwehr*, hetzij als beschuldigen, hetzij als getuigen, verschenen zijn. Het is natuurlijk niet mogelijk zich tevreden te stellen met de gerechtelijke verslagen die destijds in de kranten gepubliceerd werden.

De Duitse documenten waarover we hebben kunnen beschikken, geven geen juiste weergave van de toestand van de netten. De vijand kent altijd maar een deel van de werkelijkheid; zijn beweringen moeten met de geallieerde documenten en met de getuigenissen van de agenten geconfronteerd worden. Men moet eveneens de structuur, het mechanisme en de onderlinge wedijver van de Duitse diensten kennen, om hun documenten te beoordelen. Zo zijn de doelstellingen van de *Abwehr* verschillend van die van de *Gestapo*; de eerste tracht meer te vernemen over een net alvorens in te grijpen, de tweede, die gevaarlijker is voor de mensen dan voor het net, is sneller tevreden met aanhoudingen. In sommige ondervragingen die wij geanalyseerd hebben

en die na de oorlog plaatsvonden, werden vergissingen begaan die toe te schrijven zijn aan een onjuiste kronologie of nog aan het verlangen van de gevangenen Duitsers om, zelfs na de ondergang van het Rijk, hun informateurs niet te verraden. Het is ook normaal dat de jager de waarde van zijn vangst overschat (cfr. infra, het geval van *Luc*) om in aanzien te winnen. Nochtans is deze fout eerder zeldzaam bij de ondervragingen die onmiddellijk na de oorlog gevoerd werden; de Duitsers, die dan gevangenen zijn, hebben eerder de neiging hun rol in de strijd tegen de netten te minimaliseren, uit vrees beschuldigd te worden.

5. Nog andere bronnen zouden moeten geraadpleegd worden, indien men de ronde van alle dokumentatiemogelijkheden wil doen. NL. die van de *2de Militaire Directie* (Landsverdediging), van *Buitenlandse zaken*, van het *Kommissariaat voor Repatriëring*, van *geallieerde organismen* — vooral Franse — *die de Duitse archieven* (*Abwehr*, *G.F.P.* en *Gestapo*) of de *gerechtelijke stukken* betreffende spionageprocessen gedurende (Vichy) of na de oorlog, in Frankrijk, overgeërfd hebben (80).

Ter herinnering moeten wij ook de Britse bronnen vermelden die, zoals men weet, bewaakt worden door de stugge traditie van de *Secret Service* ... Maar het is zeker niet onmogelijk van de acteurs zelf nuttige informatie te bekomen, al zijn die dan nog beperkt.

Tenslotte wordt de vorser ook geholpen door de geschiedkundige werken. Tot nu toe kennen we er slechts een dat als onderwerp episodes heeft van de geschiedenis van één van deze netten in Frankrijk: *Le Passage de l'Iraty* van William Ugeux.

Enkele opmerkingen van historische kritiek

Een algemene inventaris en een steekkaartenstelsel met de belangrijkste aanduidingen, vooral inzake kronologie en aktie, zouden het relaas van de geschiedenis aanzienlijk vergemakkelijken of alleszins leiden: maar, het is een langdurige taak die wegens de verlopen tijd ook bemoeilijkt wordt.

Wij hebben de belangrijke rol onderstreept van de kronologie, aangezien de aktie van de netten zeer complex is. Wij hebben eveneens verklaard dat het onmogelijk is het nodige materiaal bij elkaar te brengen om de geschiedenis van een net en, in het bijzonder, van de netten in Frankrijk, te rekonstrueren, zonder rekening te houden met de andere netten. De rol en zelfs,

(80) Een belangrijke bron van Duitse dokumenten, onder vorm van mikrofilms, kan gevonden worden bij *The American Historical Association Committee for the Study of War Documents and The National Archives and Records Services*. Het Belgisch Centrum voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog bezit kopieën van sommige van deze films, o.a. deze met het indexnummer 75994 en 59030 die de tweemaandelijke verslagen en bijlagen van de *Geheime Feldpolizei* (Brussel) bevatten, respectievelijk voor de periode oktober 1940-april 1943 en april-juni 1944. Deze verslagen van het uitvoeringsorgaan van de *Abwehr* zijn lakoniek en vermelden een deel, niet altijd het belangrijkste, van de spionagezaken.

in ruime mate, het bestaan van de netten in Frankrijk werden geleid door de noodzaak het Belgisch Verzet met de Vrije wereld te verbinden. In 't algemeen moesten alle doorgangen voor mensen en post via Frankrijk gebeuren. Heel wat leiders van netten kwamen uit België en allen stonden in nauwe verbinding met de netten in België.

Vier netten, *Benoît*, *Sabot*, de *P.C.B.* - *P.C.C.* en *Ali-France* hebben al hun aktiviteit of een groot deel ervan aan het overbrengen van post en mensen gewijd. Hun aktie heeft voortdurend die van de andere netten beïnvloed. Het grootste aantal droppings en andere luchtoperaties vond voor het geheel van de Belgische netten in Frankrijk plaats. Tenslotte werd de vijandige aktie eveneens in verbinding met de Duitse diensten te Brussel uitgevoerd. Het net *Zéro* vooral was betrokken in de aktiviteit van de netten in Frankrijk en zijn geschiedenis is met de hunne verbonden.

De vorser en de geschiedschrijver zijn dus verplicht zich te dokumenteren over het geheel van de netten.

Wij hadden het reeds over het probleem van de waarde van de bronnen en de dokumenten en van hun interpretatie. De vorser bevindt zich voor dokumenten, meestal van Belgische oorsprong, maar van twee verschillende tijdperken: gedurende en na de oorlog, voor waarderingen verstrekt door het ene net over het andere, door een leider over een andere, door Londen over het terrein en omgekeerd.

De regels van interne en externe kritiek laten toe de waarde van de dokumenten en het belang van de feiten te waarderen. Wij hebben reeds gezegd dat, naargelang van het ogenblik (oorlog of naoorlogse periode), van de plaats (Londen of het terrein), van de bevoegdheid en van de toestand van de auteur, de waarde en geloofwaardigheid van het dokument verschilt, net als de inlichting zelf gedurende de oorlog verschilde.

Sommige statistieken zijn benaderende ramingen, andere zijn nauwkeurige berekeningen. Bij de doorgangen van mensen, ontmoet men de twee soorten statistieken. Indien we de verslagen op het terrein door de *Nanson*-lijn (Nottet) of door *Delarue* (Wolf) opgesteld, beschouwen, dan zijn de berekeningen uiterst nauwkeurig. Voor *Benoît* of voor andere periodes van *Sabot*, zijn ze minder zeker of ontbreken ze zelfs.

Het is omzeggens onmogelijk de massa doorgegeven post te schatten voor elke periode van de geschiedenis, behalve voor de laatste, waar men over appreciaties beschikt die, *in tempore*, door de *P.C.C.* werden opgesteld. De waarde van de doorgegeven inlichting kan slechts ontdekt worden aan de hand van de appreciaties verstrekt door de leiders, door Londen, door verscheidene geallieerde autoriteiten en af en toe door de analyse van sommige postverzendingen of door de aanwezigheid van belangrijke delen doorgezonden post (81).

Wij hebben een getuigenis weergevonden van de *S.I.S.* (majoor Page) over de waarde van de Belgische post in juni 1943 of beter gezegd, het relaas van

(81) Dit is het geval van het net *Boucle*, cfr. artikel van Jean Dujardin.

« 667 appreciaties van verslagen van agenten gekregen van de diensten van het Departement » gedurende de voornoemde maand. Volgens de vermeldingen van het verslag van de *S.I.S.*, komt deze post voort van de netten *Zéro*, *Bâton*, *Tégal* en *Boucle*. Dat is, naar onze mening, slechts een gedeelte van de maandelijksse post; het volume was, op dat ogenblik, veel belangrijker (82). Het oordeel van de Britse diensten heeft nochtans een aanzienlijk belang, waardoor we de waarde van het werk van de netten kunnen schatten: 6 % van de inlichtingen hebben de vermelding « hoge waarde », 76 % « waardevol », 17 % « enige waarde » en 1 % « waardeloos ». De volgende vermelding wordt weerhouden door majoor Page voor de post van juni 1943 in de waarderings van de Britse oorlogsdiensten: *Official German documents provides by Belgian Sources have been of the highest value and we cannot have too many of them (Shipbuilding report by Zéro)*.

Om het waardeprobleem van de dokumenten duidelijk te maken, moeten we nog zeggen dat, bijvoorbeeld, het opstellen van een lokalizatiekaart van de Belgische Verzetsgroeperingen in Frankrijk, gedurende de jaren 1940 tot 1942 inbegrepen, niet gemakkelijk is. Het leven van een net verandert er voortdurend het beeld van en dit wordt nog beïnvloed door de semi-klandestiene aktie die gevoerd wordt in de officiële Belgische organismen van de niet-bezette zone. De evolutie kan moeilijk begrepen worden aan de hand van tabellen. De zeven sectoren die *Sabot* gekend heeft, draaien pas op volle toeren op einde 1942, behalve één (*Delpa*) die vernietigd werd. Van de sectoren voor wegbrenging van *Sabot*, bestaan er in 1942 twee kaarten die een aanzienlijke verandering op enkele weken tijd weergeven. Het beeld van *Benoît* wordt in 1943, uitsluitend voor de niet-bezette zone, in een gekodeerd schema geschetst (83). Deze dokumenten, die moeten geïnterpreteerd worden, geven de afbeelding van het net op een bepaald ogenblik weer. Sommige ervan, die op het terrein opgesteld werden om Barcelona of Londen in te lichten, zijn meer betrouwbaar dan andere die in de Britse hoofdstad opgesteld werden enkele weken nadat hun auteur het operatieterrein verlaten had. Het likwidatiewerk dat na de oorlog verricht werd, van 1944 tot 1945, maakte het mogelijk opeenvolgende gevechtsbevelen weer samen te stellen. Maar voor het geval van *Benoît* bijvoorbeeld herneemt de projektie van de dienst op de organigrammen alle elementen van alle periodes van het net op globale en statistische wijze. Bij de interpretatie moet rekening gehouden worden met subjektieve gegevens die de auteur hebben kunnen beïnvloeden. In verband met de ondervragingen van Duitsers, hebben we opgemerkt dat zulke elementen evengoed kunnen voorkomen in vijandelijke dokumenten. Wanneer een bureau van de *Abwehr*

(82) Op 28.11.1942 verklaart P. Vandermies in een verslag voor Londen: « dat er meer dan 12 rollen (films) vereist zijn per post van één enkel net ». Dat veronderstelt het fotograferen van 1.728 bladzijden. In 1944 vervoert de *P.C.C.*, per week, zendingen die 3 à 4.000 gefilmde dokumenten vertegenwoordigen.

(83) Talrijke verslagen en telegrammen zijn gekodeerd en hebben een hermetische stijl, zodanig dat zelfs hun auteurs niet meer in staat zijn ze tegenwoordig nog volledig uit te leggen. In 1944 gebruikte de *P.C.C.* 4 kodes, om nog maar te zwijgen van deze van zijn radio-operators.

bvb. verklaart dat, na talrijke aanvallen op het net *Luc - Marc*, de geallieerde spionage in België praktisch vernietigd is, dan is die bewering eerder een weergave van de wens van haar auteur, bekommerd om zijn promotie, dan van de werkelijkheid.

Voor iemand die het leven van een net gekend heeft, is het weervinden van de geschiedkundige elementen gemakkelijker dan voor iemand anders. Men kan ook zeggen dat hij beter de noodzakelijkheid aanvoelt om de opzoeken door te drijven en dat hij daartoe gedreven wordt door het biezonder belang dat hij aan de geschiedenis geeft. Hij is de mening toegedaan dat hij, na 25 jaar, de zaken objectief op afstand kan beschouwen en dat hij ze nog voldoende aanvoelt om wat er gebeurde te willen neerschrijven en waarvan de getuigenissen, zelfs de negatieve, die hij voor ogen heeft, hem staven in zijn overtuiging dat de actie, gevoerd door de netten, een waardevolle verwezenlijking was.